

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Доходи Державного бюджету та особливості їх формування в умовах воєнного стану

Виконав: здобувач освіти групи ФК24-1м
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»
Шевченко Валерія Олександрівна

(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник: к.е.н, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Сальникова Т.В

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(місце роботи)

_____
(посада)

_____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Шевченко Валерія Олександрівна. Доходи Державного бюджету та особливості їх формування в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

У роботі розглянуто теоретичні засади формування доходів державного бюджету. Проведено аналіз динаміки та структури доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану. Виявлено проблеми та запропоновано напрями вдосконалення формування доходів Державного бюджету України.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 91 сторінках, містить 23 таблиці, 8 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел включає 59 найменувань.

Ключові слова: Державний бюджет, доходи, податкові надходження, воєнний стан, адміністрування, адміністрування.

ANNOTATION

Shevchenko Valeria Oleksandrivna. State Budget Revenues and Features of Their Formation in Martial Law.

Qualification Work for the Master's Degree in Specialty 072 «Finance, Banking, Insurance and Stock Market». – University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The paper examines the theoretical principles of state budget revenue formation. The dynamics and structure of state budget revenue of Ukraine under martial law are analyzed. Problems are identified and directions for improving the formation of state budget revenue of Ukraine are proposed.

The master's qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used, appendices, presented on 91 pages, contains 23 tables, 8 figures, 3 appendices. The list of sources used includes 59 items.

Keywords: State budget, revenues, tax revenues, martial law, administration, administration.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	7
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
2.1. Загальна характеристика доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках	22
2.2. Структурний аналіз податкових надходжень: динаміка, зміни та вплив воєнного стану	37
2.3. Аналіз ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	60
3.1. Проблеми формування доходів бюджету в умовах воєнного стану	60
3.2. Шляхи підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України	65
3.3. Стратегія формування доходів Державного бюджету України на період повоєнного відновлення	74
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ефективне формування доходів Державного бюджету є ключовою передумовою забезпечення макроекономічної стабільності, фінансової спроможності держави та виконання нею соціально-економічних і безпекових функцій. В умовах воєнного стану значення доходної частини бюджету суттєво зростає, оскільки саме вона визначає можливості фінансування оборонних потреб, підтримки соціально вразливих верств населення, відновлення інфраструктури та забезпечення функціонування державних інституцій.

Повномасштабна війна зумовила глибокі трансформації економічного середовища, що супроводжуються скороченням податкової бази, порушенням виробничих і логістичних зв'язків, міграцією населення та зростанням залежності бюджету від зовнішніх джерел фінансування. Воєнні ризики, висока макроекономічна невизначеність і нестабільність фінансових потоків істотно ускладнюють процес формування доходів Державного бюджету та потребують застосування адаптивних фіскальних інструментів. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження динаміки, структури та ефективності формування бюджетних доходів, а також визначення напрямів удосконалення доходної політики держави в умовах воєнного стану та на етапі післявоєнного відновлення.

Проблематика формування доходів державного бюджету, фіскальної стійкості та бюджетної політики в умовах економічної нестабільності висвітлюється у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Бак Н., Ватаманюк-Зелінська У., Західна О., Коваль С., Радіонов Ю., Скорик М., Циганенко О., Чугунов І., а також у дослідженнях міжнародних фінансових організацій. Водночас, попри значний науковий доробок, особливості формування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану, їх структурні зрушення та ефективність реалізації фіскальних рішень потребують подальшого комплексного аналізу з урахуванням сучасних

викликів.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження доходів Державного бюджету України, аналіз особливостей їх формування в умовах воєнного стану та обґрунтування напрямів удосконалення доходної політики держави.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких **завдань**:

- дослідити теоретичні засади формування доходів державного бюджету;
- представити загальну характеристику доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках;
- здійснити структурний аналіз податкових надходжень: динаміка, зміни та вплив воєнного стану;
- провести аналіз ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках;
- розглянути проблеми формування доходів бюджету в умовах воєнного стану;
- описати шляхи підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України;
- запропонувати стратегію формування доходів Державного бюджету України на період повоєнного відновлення.

Об'єкт дослідження – процес формування доходів Державного бюджету України.

Предмет дослідження – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі формування та адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний підхід – для аналізу трансформації доходної політики держави; індукцію та дедукцію – для формування узагальнених висновків; економічний і структурний аналіз – для дослідження складу доходів бюджету; статистичні методи – для обробки

офіційних бюджетних даних; горизонтальний, вертикальний і трендовий аналіз – для оцінки динаміки доходів; табличний і графічний методи – для наочного подання результатів дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих висновків і пропозицій у процесі вдосконалення доходної політики держави, підвищення ефективності бюджетного планування та формування фіскальних рішень в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Інформаційна база дослідження включає офіційні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, нормативно-правові акти у сфері бюджетної та податкової політики, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів, аналітичні матеріали міжнародних фінансових організацій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 91 сторінках, містить 23 таблиці, 8 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел складає 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

В умовах економічних трансформацій і становлення державності особливої актуальності набуває питання забезпечення стабільного фінансування бюджетних програм, спрямованих на підтримку соціально-економічного розвитку країни. У процесі глибоких реформ, модернізації фінансової системи та відновлення економіки держава має формувати ефективний механізм мобілізації, розподілу й використання бюджетних ресурсів. Саме фінансування бюджетних програм стає ключовим інструментом реалізації державної політики, який дозволяє підтримувати економічну рівновагу, стимулювати зростання виробництва, підвищувати добробут населення та забезпечувати соціальну стабільність.

Поява бюджету зумовлена необхідністю держави централізовано акумулювати фінансові ресурси для забезпечення спільних суспільних потреб. З розвитком економічних відносин і ускладненням функцій влади виникла потреба у систематичному зборі доходів і плануванні витрат [7, с. 38]. Бюджет став інструментом перерозподілу національного доходу, що забезпечує фінансування оборони, управління, освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери.

Термін «бюджет» походить від французького слова *bougette*, що означає «гаманець» або «сумка» [18]. З часом це поняття набуло значення централізованого фінансового плану держави. Державний бюджет поєднує загальні ознаки бюджету як економічної категорії та водночас має власні специфічні риси, зумовлені його суспільним призначенням [20, с. 58].

Уперше законодавче визначення цього поняття було закріплено у Бюджетному кодексі України 2001 року, відповідно до якого доходи бюджету – це всі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, передбачені чинним законодавством (у тому числі трансферти, дарунки,

гранти) [3].

Пізніше, з набуттям чинності нової редакції Бюджетного кодексу України 2011 року, зміст визначення доходів було розширено. Законодавець уточнив, що до інших надходжень на безповоротній основі належать також плата за надання адміністративних послуг і власні надходження бюджетних установ [3].

У сучасній економічній науці відсутня єдина концепція щодо визначення сутності доходів бюджету. Фахова література налічує значну кількість підходів до визначення даного поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення сутності доходів державного бюджету

№	Автор, джерело	Визначення поняття «доходи державного бюджету»
1	Бугель Ю.	Доходи бюджету – це система грошових відносин, що виникають у процесі формування централізованого фонду держави для задоволення суспільних потреб.
2	Дедушев І.	Доходи державного бюджету – це сукупність коштів, які мобілізуються державою на основі податкових і неподаткових надходжень, а також офіційних трансфертів.
3	Замковий О.	Доходи бюджету – це грошові надходження, які формуються в результаті перерозподілу частини національного доходу через механізм оподаткування.
4	Західна О.	Доходи державного бюджету – це грошові ресурси, що надходять у розпорядження держави для фінансування її функцій, закріплених у законодавстві.
5	Коваль С.	Доходи бюджету – це результат взаємодії податкової системи, державної власності та міжбюджетних відносин, спрямованих на формування державних ресурсів.
6	Любчак І.	Доходи державного бюджету – це фінансовий інструмент впливу на відтворювальні процеси, що забезпечує баланс інтересів держави та економічних суб'єктів.

Складено автором на основі джерела: [2, с. 129; 7, с. 38; 9; 11; 16, с. 115; 16; 19, с. 62]

Проведений аналіз визначень свідчить, що вчені трактують доходи державного бюджету з різних позицій, проте в усіх підходах простежується спільна риса – вони відображають фінансові відносини між державою, підприємствами та населенням, спрямовані на формування централізованих грошових ресурсів.

Отже, доходи державного бюджету можна визначити як сукупність

грошових надходжень, що формуються державою на основі законодавчо встановлених податків, зборів та інших платежів з метою забезпечення виконання державних функцій і програм.

Ефективність функціонування державних фінансів значною мірою визначається структурою, стабільністю та результативністю дохідної частини бюджету. Доходи державного бюджету – головний інструмент формування фінансової бази країни, адже вони забезпечують фінансування економічних, соціальних, культурних та оборонних потреб суспільства [42, с. 5].

Відомо, що завдяки своїй універсальності доходи виконують низку функцій, які забезпечують реалізацію фіскальної політики, підтримання макроекономічної рівноваги та соціальної стабільності. Проведене дослідження [1, с. 26; 16, с. 116; 21, с. 140; 31, с. 198; 37; 45] засвідчило, що існують різні підходи до визначення змісту цих функцій (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Функції доходів державного бюджету: наукові підходи

№	Автор, рік	Функції та їх характеристика
1	2	3
1	Бак Н., Харовська А.	1. Розподільча функція полягає у вилученні частини ВВП для створення централізованого фонду. 2. Формуюча – у забезпеченні наповнення бюджету доходами. 3. Стабілізаційна – у підтриманні макроекономічної рівноваги через збалансовану податкову політику.
2	Коваль С.	1. Соціальна функція забезпечує фінансування систем освіти, медицини, соціального захисту. 2. Регулююча – вплив на доходи населення і бізнесу через податки. 3. Перерозподільча – сприяє вирівнюванню територіального розвитку. 4. Стимулююча – формує сприятливий податковий клімат. 5. Компенсаційна – сприяє підтримці незахищених верств населення.
3	Назаркевич І., Шутко А.	1. Контрольна функція відображає роль доходів як засобу моніторингу економічної діяльності. 2. Індикативна – дозволяє оцінити стан економіки за динамікою надходжень. 3. Стабілізуюча – підтримує фінансову рівновагу бюджету. 4. Аналітична – використання доходів для прогнозування. 5. Захисна – формування резервів для кризових ситуацій.
4	Романчишин Н.	1. Фінансово-правова функція визначає правові основи формування доходів. 2. Регламентативна – передбачає дотримання процедур та норм Бюджетного кодексу. 3. Захисна – гарантує правомірність мобілізації ресурсів.

Продовж. табл. 1.2

1	2	3
5	Чугунов І., Пасічник М., Нікітшин А.	1. Стимулююча функція полягає у створенні податкових пільг для бізнесу. 2. Інвестиційна – у спрямуванні доходів на розвиток інфраструктури. 3. Інноваційна – у підтримці високотехнологічних галузей.
6	Холовко О.	1. Регулююча функція – коригування економічних процесів через податки. 2. Балансуюча – узгодження державних і приватних інтересів. 3. Інституційна – відображає роль доходів як елемента державної фінансової політики. 4. Координаційна – демонструє взаємодію між рівнями влади. 5. Економіко-стимулююча проявляється через активізацію інвестиційної діяльності через бюджетні інструменти.

Складено автором на основі джерела: [1, с. 26; 16, с. 116; 21, с. 140; 31, с. 198; 37; 45]

Проведений порівняльний аналіз наукових підходів дає підстави стверджувати, що функції доходів державного бюджету охоплюють економічні, соціальні, регуляторні, правові й інституційні складові.

Так, Коваль С. у своїх працях наголошує на соціальній спрямованості бюджетних доходів, які покликані забезпечувати соціальну справедливість, пом'якшувати нерівність у доходах населення та створювати фінансові умови для реалізації соціально значущих програм [16, с. 116]. На її думку, саме через дохідну частину бюджету держава здійснює перерозподіл ресурсів з метою забезпечення гідного рівня життя, підтримки вразливих верств населення та стабільності соціальної системи.

Романчишин Н. розглядає доходи державного бюджету передусім як індикатор фінансової стабільності та ефективності бюджетного управління [31, с. 198]. Учений підкреслює їх контрольну, аналітичну та захисну функції, які реалізуються через системи моніторингу, аналізу і прогнозування бюджетних надходжень. Доходи в цьому контексті виступають не лише джерелом фінансового забезпечення, а й інструментом оцінки стану економіки, дієвості податкової політики та фінансової дисципліни держави.

Холовко О. трактує доходи бюджету в контексті інституційного та координаційного підходів, розглядаючи їх як складову механізму взаємодії держави, бізнесу та суспільства [45]. Вчений акцентує, що ефективна система

доходів сприяє узгодженню економічних інтересів різних секторів, формує підґрунтя для партнерської взаємодії між органами влади та економічними агентами, забезпечуючи інституційну стійкість фінансової системи.

Узагальнення поглядів зазначених науковців дозволяє зробити висновок, що доходи державного бюджету:

- забезпечують фінансову стабільність і збалансованість бюджетної системи, створюючи необхідні ресурси для виконання державних функцій;

- формують регуляторний механізм впливу на економічні процеси, зокрема через податкову політику, пільгове оподаткування та інвестиційні стимули;

- виконують соціально-компенсаційну функцію, спрямовану на зменшення нерівності доходів і забезпечення фінансової підтримки населення [35, с. 77];

- виступають інституційною основою державної політики, що базується на принципах законності, прозорості, підзвітності та ефективності використання бюджетних ресурсів.

Згідно зі статтею 9 Бюджетного кодексу України, доходи державного бюджету поділяються на такі основні групи [3; 15]: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти. Кожна з цих груп має специфічне економічне змістове наповнення, що визначає джерела формування дохідної бази (рис. 1.1, табл. 1.3).

Опишемо їх.

Податкові надходження – це обов’язкові, безповоротні та безвідплатні платежі, які надходять до державного бюджету від юридичних і фізичних осіб на підставі чинного податкового законодавства. Податкові надходження становлять основну частину доходів бюджету (понад 80 % у більшості бюджетних періодів), оскільки є стабільним і прогнозованим джерелом фінансових ресурсів [3].

До цієї групи належать:

- податок на додану вартість (ПДВ) – головне джерело доходів бюджету;
- податок на прибуток підприємств;
- акцизний податок із вироблених і ввезених товарів;
- мито на імпортовані товари;
- рентні платежі за використання природних ресурсів;
- екологічний податок, збір за забруднення довкілля тощо [3].

Рис. 1.1. Класифікація доходів державного бюджету України за Бюджетним кодексом

Складено автором на основі джерела: [3; 15]

Податкові надходження мають високий рівень регуляторного впливу, оскільки через податкову політику держава може стимулювати або стримувати економічну активність у певних секторах [6, с. 27].

Таблиця 1.3

Класифікація доходів державного бюджету України за Бюджетним кодексом

№	Група доходів	Основні джерела надходжень	Роль доходів у бюджеті
1	Податкові надходження	ПДВ, податок на прибуток підприємств, акцизи, мита, рентні платежі	Основне стабільне джерело формування дохідної частини бюджету (≈80 %)
2	Неподаткові надходження	Дивіденди на державну частку, орендна плата, адміністративні збори, штрафи, конфіскації	Допоміжне джерело поповнення бюджету; показник ефективності державного управління власністю
3	Доходи від операцій з капіталом	Приватизація державного майна, продаж землі, цінних паперів, нематеріальних активів	Тимчасове або додаткове джерело наповнення бюджету, зокрема у періоди дефіциту
4	Офіційні трансферти	Міжбюджетні дотації, субвенції, гранти, міжнародна допомога	Сприяють вирівнюванню фінансових можливостей, стабілізації бюджету, реалізації програм розвитку

Складено автором на основі джерела: [3; 15]

До неподаткових належать доходи, що виникають у результаті діяльності держави як власника чи адміністратора [3]. Вони не мають примусового характеру, але формуються через економічну, господарську та майнову діяльність органів державної влади.

Основні складові цієї групи [3]:

- доходи від власності – орендна плата, дивіденди на державну частку в підприємствах;
- прибуток від державних підприємств;
- адміністративні збори й платежі (наприклад, плата за видачу ліцензій, паспортів, сертифікатів);
- штрафи, пені, фінансові санкції;
- конфісковане майно, надходження від продажу арештованого майна.

Доходи групи неподаткових надходжень мають допоміжний характер, але суттєво підсилюють ресурсну базу держави, особливо у періоди спаду податкових надходжень [39, с. 28].

Доходи від операцій з капіталом – це надходження від продажу

державних активів і капітальних ресурсів, які не мають регулярного характеру, але є важливими у процесі реформування власності та залучення інвестицій [3].

До них відносять [3]:

- кошти від приватизації державного майна;
- продаж земельних ділянок і нематеріальних активів;
- надходження від реалізації надлишкових матеріальних цінностей (техніки, будівель, обладнання);
- доходи від продажу державних цінних паперів.

Дана група доходів є нерегулярною, проте має важливе значення для поповнення бюджету в періоди фінансових труднощів або дефіциту [8, с. 94].

Безповоротні надходження з інших бюджетів, а також кошти міжнародної допомоги, які не потребують повернення або компенсації – це офіційні трансферти [3]. Офіційні трансферти відіграють особливу роль у воєнний та післявоєнний періоди, коли частка міжнародних грантів у доходах бюджету України суттєво зростає [30, с. 50].

Основні види офіційних трансфертів:

- міжбюджетні трансферти – кошти, що передаються між державним і місцевими бюджетами (дотації, субвенції, реверсні дотації);
- гранти, міжнародна фінансова допомога від урядів іноземних держав, ЄС, МВФ, Світового банку, USAID тощо;
- коштів цільового призначення, спрямовані на реалізацію окремих проєктів (енергетика, відновлення, реформи управління) [3].

Українська практика показує, що найбільшу частку доходів державного бюджету України становлять податкові надходження, які є стійким і передбачуваним джерелом формування фінансових ресурсів [10, с. 197]. Водночас, зростання ролі офіційних трансфертів, особливо грантових надходжень, стало помітною тенденцією останніх років, зумовленою воєнним станом та необхідністю фінансування відновлення економіки [38, с. 7].

Одним із ключових напрямів диверсифікації бюджетних надходжень

виступають альтернативні джерела формування доходів, що охоплюють [52]:

- розширення спектра державних послуг та стягнення плати за їх надання;
- надходження від державних підприємств та дивідендна політика, що передбачає підвищення ефективності управління державними активами;
- доходи від використання природних ресурсів, зокрема ренти, концесійних платежів та плати за користування надрами;
- державно-приватне партнерство (ДПП), яке створює можливості для реалізації інфраструктурних проєктів без суттєвого навантаження на бюджет;
- надходження від операцій з державним боргом, включно з випуском військових та цільових облігацій, що виконують роль інструменту залучення внутрішніх ресурсів.

Поряд з внутрішніми інструментами надзвичайно важливим складником фінансової стабільності є міжнародна фінансова допомога, яка виступає додатковим джерелом доходів та підтримує можливості держави виконувати соціальні та оборонні зобов'язання. Проведене наукове дослідження [52] дозволяє виділити наступну класифікацію міжнародної допомоги:

1) Грантова допомога – безповоротне фінансування, яке надається міжнародними організаціями, урядами інших країн або фондами для підтримки соціальних, гуманітарних, інфраструктурних та відбудовних проєктів.

2) Кредитна допомога (пільгове кредитування) – позики на умовах зниженої відсоткової ставки та тривалого періоду погашення, які використовуються для структурних реформ, стабілізації економіки та модернізації державного сектору.

3) Макрофінансова допомога (МФД) – інструмент бюджетної підтримки з боку ЄС, МВФ, Світового банку та інших інституцій, спрямований на покриття дефіциту бюджету та забезпечення макрофінансової рівноваги.

4) Технічна допомога – експертна підтримка, консультації, навчальні програми та інституційна розбудова, що сприяють підвищенню ефективності

державного управління.

5) Цільові фонди відновлення – спеціальні програми, створені для фінансування проєктів реконструкції, енергетичної стійкості, цифровізації та модернізації критичної інфраструктури.

У контексті сучасних умов розвитку бюджетної системи України актуальним є аналіз проєктів міжнародної підтримки, що реалізуються з метою підвищення доходної спроможності бюджету. До таких проєктів належать програми макрофінансової стабілізації, ініціативи з відбудови енергетичної інфраструктури, програми розвитку малого та середнього бізнесу, грантові проєкти з цифрової трансформації та модернізації державних сервісів, а також партнерські програми з міжнародними фінансовими організаціями щодо підвищення прозорості та ефективності бюджетного процесу [52].

Отже, проведена класифікація доходів державного бюджету дає змогу систематизувати джерела надходжень і визначити їхню роль у забезпеченні фінансової стійкості держави. Однак ефективність функціонування бюджетної системи залежить не лише від структури доходів, а й від принципів, на яких ґрунтується їх формування, розподіл та використання [5, с. 119]. Саме ці принципи визначають правові, економічні й управлінські засади побудови бюджетного процесу, забезпечують прозорість, стабільність і справедливість у системі державних фінансів.

Сукупність таких принципів визначена Конституцією України, Бюджетним кодексом України та Податковим кодексом України (рис. 1.2, табл. А.1, Дод. А).

Опишемо їх.

Відповідно до принципу законності, усі доходи державного бюджету формуються виключно на підставі чинних законодавчих актів України, які визначають види, ставки, порядок нарахування та строки сплати податків, зборів і обов'язкових платежів [17]. Жоден орган державної влади не має повноважень самостійно запроваджувати або скасовувати податки без

ухвалення відповідного закону.

Рис. 1.2. Принципи формування доходів державного бюджету згідно чинного законодавства України

Складено автором на основі джерела: [3; 17; 24]

Дотримання цього принципу забезпечує правову визначеність бюджетного процесу, гарантує відповідність дій органів влади положенням Конституції України (ст. 92, 95), сприяє зміцненню фінансової дисципліни та формує відповідальне ставлення платників податків до виконання своїх зобов'язань [17].

Згідно з принципом єдності, усі державні доходи повинні акумулюватися в єдиному бюджетному фонді, що відображає загальний обсяг фінансових ресурсів держави [3]. Такий підхід гарантує цілісність фінансової системи, унеможливорює дублювання функцій між різними органами влади й забезпечує прозорий рух коштів.

Концентрація доходів у єдиному бюджеті дозволяє органам влади отримувати повну інформацію про стан державних фінансів, раціонально планувати розподіл ресурсів і своєчасно реагувати на зміни економічної ситуації [3]. Узгодженість між державним і місцевими бюджетами є невід'ємною умовою дотримання принципу єдності у межах загальної бюджетної системи України.

Основна ідея принципу справедливості та рівності оподаткування полягає у забезпеченні рівних умов оподаткування для всіх суб'єктів господарювання та громадян [24]. Рівень податкового навантаження має відповідати фінансовим можливостям платників і бути пропорційним до їхніх доходів.

Принцип базується на засадах соціальної рівності, відповідно до яких податки виконують не лише фіскальну, а й перерозподільчу функцію. Платоспроможні громадяни роблять більший внесок у формування бюджету, тоді як частина отриманих коштів спрямовується на підтримку соціально вразливих верств населення. Реалізація принципу сприяє формуванню довіри до податкової системи та легітимності державної фіскальної політики.

Відповідно до принципу ефективності, система формування доходів має забезпечувати максимальні надходження до бюджету за мінімальних адміністративних витрат [24]. Держава повинна раціонально організовувати процес збирання податків, оптимізувати витрати на адміністрування платежів, упроваджувати цифрові технології, автоматизовані системи обліку та контролю.

Принцип ефективності також передбачає досягнення балансу між фіскальними інтересами держави та можливостями платників податків, що унеможлиблює надмірне податкове навантаження на економіку. Раціональне адміністрування доходів підвищує стійкість бюджетної системи й забезпечує стабільність державних фінансів.

Стабільність фіскальної системи передбачає передбачуваність податкової політики та незмінність основних правил оподаткування у

середньостроковому періоді. Застосування принципу стабільності зміцнює довіру інвесторів, бізнесу та громадян, сприяє довгостроковому плануванню господарської діяльності.

Наявність стабільних податкових умов дає змогу уникати різких коливань у бюджетних надходженнях, формувати достовірні прогностичні показники й забезпечувати макроекономічну рівновагу держави [24].

Соціальна справедливість у бюджетній політиці означає пропорційний розподіл податкового навантаження між платниками відповідно до їхньої платоспроможності. Метою є встановлення податків таким чином, щоб досягався справедливий баланс між інтересами різних груп населення та суб'єктів господарювання [3].

Застосування принципу соціальної справедливості забезпечує підтримку малозабезпечених громадян, зменшує соціальну нерівність і підсилює довіру до держави [3]. Справедливий підхід до оподаткування є ключовою умовою формування легітимної, соціально орієнтованої податкової системи.

Прозорість бюджетного процесу відображає сучасні вимоги до відкритості, контролю та підзвітності у сфері державних фінансів [5, с. 96]. Органи влади зобов'язані забезпечувати публічний доступ до інформації про структуру доходів, їхні джерела, динаміку виконання планових показників та результати аудиту.

Забезпечення відкритості бюджетної інформації є необхідною умовою для зміцнення суспільної довіри, підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами та зниження корупційних ризиків [35, с. 78]. Підзвітність державних органів перед суспільством гарантує контроль за використанням бюджетних коштів і сприяє утвердженню принципів належного врядування.

Аналіз системи принципів, закріплених у національному законодавстві, свідчить, що українська модель формування доходів державного бюджету ґрунтується на комплексі правових, економічних і організаційних засад, які забезпечують стабільність та передбачуваність фіскальної політики.

Провідне місце належить Бюджетному кодексу України, який визначає базові принципи бюджетного процесу: законність, єдність, збалансованість, ефективність та прозорість [3]. Податковий кодекс України конкретизує положення щодо рівності, справедливості та стабільності оподаткування, що забезпечує соціально орієнтований характер податкової системи. У свою чергу [24], Конституція України виступає нормативною основою фінансової діяльності держави, закріплюючи вимогу законодавчого регулювання податків і відповідальність органів влади за збалансованість бюджету [17].

Крім того, окремі принципи деталізовані у підзаконних актах Кабінету Міністрів України, зокрема у Стратегії управління державними фінансами та Національній стратегії доходів до 2030 року [22], що визначають сучасні напрями удосконалення системи доходів і механізми її адаптації до європейських стандартів.

Відтак, принципи формування доходів, визначені на рівні законів та урядових документів, забезпечують цілісність, законність і прогнозованість бюджетної системи.

Таким чином, доходи державного бюджету становлять ключову ланку фінансової системи, яка забезпечує формування централізованих ресурсів для реалізації економічної, соціальної, оборонної та інноваційної політики держави. Зміст цієї категорії має комплексний економіко-правовий характер, оскільки поєднує функції мобілізації фінансових ресурсів, регулювання економічних процесів і перерозподілу національного доходу.

Історичний розвиток теорії доходів бюджету демонструє еволюцію уявлень про їх сутність: від сприйняття як суто фіскального інструменту до розуміння їх як механізму забезпечення сталого розвитку суспільства. У сучасних умовах доходи державного бюджету розглядаються як активний інструмент державного впливу, що формує фінансову основу для соціально-економічного зростання, стабільності та інституційного розвитку держави.

Класифікація доходів, закріплена у Бюджетному кодексі України, дає змогу систематизувати джерела їх формування: податкові, неподаткові,

доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти, – що забезпечує цілісність і прозорість бюджетного процесу. Податкові надходження залишаються основним та найстійкішим джерелом наповнення бюджету, тоді як офіційні трансферти та гранти набувають стратегічного значення у післявоєнний період відновлення економіки [14].

Формування доходів державного бюджету базується на системі принципів, що закріплені в Конституції, Бюджетному та Податковому кодексах України. Дотримання цих принципів створює умови для підвищення результативності управління державними фінансами та формування довіри суспільства до бюджетної політики.

Отже, формування доходів державного бюджету виступає ключовим елементом фінансової політики держави, від ефективності якого залежить стійкість бюджетної системи, збалансованість соціально-економічного розвитку та здатність уряду забезпечувати належне фінансування пріоритетних потреб суспільства.

Варто додати, що альтернативні джерела доходів у поєднанні з міжнародною фінансовою підтримкою формують ключові компоненти сучасної бюджетної системи держави. Їхнє одночасне та збалансоване застосування забезпечує ширше коло надходжень, зменшує фіскальні загрози та створює передумови для функціонування більш стійкої й адаптивної моделі бюджетного фінансування, що є важливою умовою тривалого соціально-економічного розвитку.

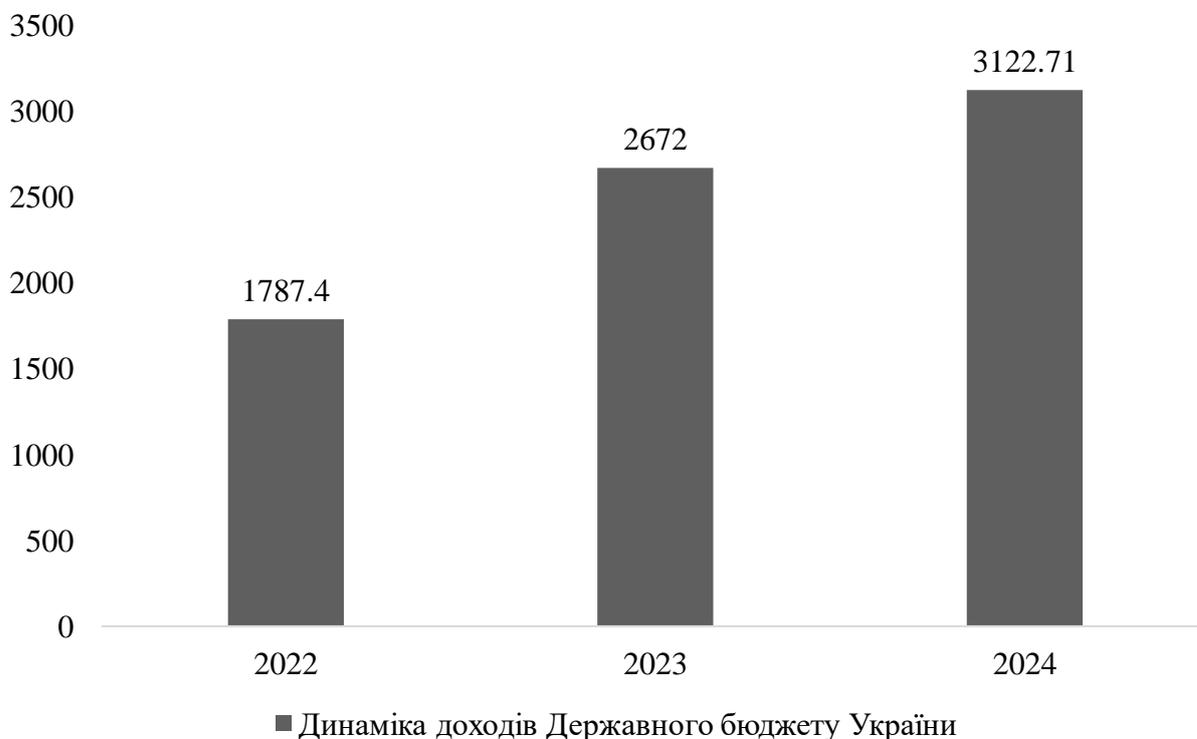
РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Загальна характеристика доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках

У сучасних умовах воєнного стану та трансформації національної економіки доходи Державного бюджету України відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової спроможності держави та виконанні її основних функцій. Аналіз доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках дає змогу оцінити стійкість бюджетної системи та виявити тенденції її адаптації до надзвичайних соціально-економічних і безпекових викликів.

На рис. 2.1 наведено динаміку Державного бюджету України у 2022-2024 рр.

Рис. 2.1. Динаміка доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках, млрд грн

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Одержані результати аналізу засвідчують суттєві зміни у формуванні доходів Державного бюджету України впродовж 2022-2024 років. Так, у 2023 році обсяг доходів зріс на 884,6 млрд грн порівняно з попереднім роком, що відповідає приросту на 49,49 %. Така динаміка відображає відновлювальні процеси у бюджетній системі після різкого падіння економічної активності у 2022 році та значною мірою була зумовлена зростанням податкових надходжень, активізацією внутрішнього споживання, а також посиленням ролі трансфертів і фінансової підтримки з боку міжнародних партнерів. Водночас збільшення доходів у цей період свідчить про підвищення фіскальної спроможності держави в умовах воєнного стану.

У 2024 році позитивна тенденція зростання доходів Державного бюджету збереглася, проте її інтенсивність помітно знизилася. Абсолютний приріст доходів становив 450,7 млрд грн, а відносний – 16,86 %, що майже втричі менше за темпи зростання попереднього року. Уповільнення динаміки пояснюється поступовою стабілізацією економічних процесів, вичерпанням ефекту низької бази порівняння 2022 року, а також більш стриманим розширенням податкової бази в умовах збереження значних бюджетних та соціальних навантажень.

Загалом динаміка доходів Державного бюджету України у 2022–2024 роках характеризується переходом від різкого післякризового зростання до більш помірної та збалансованої траєкторії розвитку: поступової адаптації бюджетної системи до нових економічних реалій та формування відносно стійкої дохідної бази, що створює передумови для підвищення прогнозованості бюджетного планування та забезпечення виконання ключових державних функцій у середньостроковій перспективі.

Для поглибленої оцінки динаміки формування доходів Державного бюджету України доцільно проаналізувати їх місячні обсяги у 2022-2024 рр., що дозволяє виявити сезонні коливання та зміну темпів бюджетних надходжень у часі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Динаміка доходів Державного бюджету України за місяцями
у 2022-2024 рр., млн грн**

Місяць	2022, млрд грн	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн		Відносне відхилення, %	
				2023/ 2022,	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Січень	89,30	121,45	154,85	32,15	33,40	36,00	27,51
Лютий	119,06	162,73	243,40	43,67	80,67	36,69	49,56
Березень	120,60	241,71	243,86	121,11	2,15	100,42	0,89
Квітень	83,60	261,65	203,61	178,05	-58,04	212,95	-22,19
Травень	107,46	273,43	229,24	165,97	-44,19	154,45	-16,17
Червень	108,18	241,43	241,76	133,25	0,33	123,18	0,14
Липень	178,79	175,32	169,96	-3,46	-5,36	-1,94	-3,06
Серпень	224,48	177,84	448,94	-46,63	271,09	-20,78	152,47
Вересень	220,36	360,89	233,54	140,53	-127,35	63,77	-35,29
Жовтень	85,52	189,71	179,34	104,20	-10,37	121,87	-5,47
Листопад	139,94	191,49	302,50	51,55	111,01	36,84	58,00
Грудень	310,12	274,34	471,72	-35,77	197,38	-11,53	71,96

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Аналіз місячної динаміки доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках засвідчує нерівномірний характер надходжень протягом року, що зумовлено як сезонністю податкових платежів, так і впливом макроекономічних та інституційних чинників. У більшості місяців 2023 року спостерігається суттєве зростання доходів порівняно з 2022 роком, особливо у березні–червні та вересні–жовтні, що відображає ефект відновлення економічної активності після найглибшого спаду першого року повномасштабної війни.

Найвищі темпи приросту у 2023 році зафіксовано у квітні, травні та жовтні, де відносні відхилення перевищували 120 %, що свідчить про різке збільшення податкових і неподаткових надходжень на фоні низької бази порівняння 2022 року. Водночас у липні та серпні 2023 року зафіксовано зниження доходів порівняно з відповідними місяцями попереднього року, що може бути пов'язано з тимчасовим скороченням ділової активності та нерівномірністю надходження зовнішньої фінансової допомоги.

У 2024 році позитивна динаміка доходів у цілому зберігається, однак

характеризується значно більшою волатильністю. У окремі місяці, зокрема у серпні та грудні, спостерігається різке зростання надходжень, що суттєво вплинуло на річний результат. Натомість у квітні, травні, вересні та жовтні 2024 року доходи скоротилися порівняно з відповідними місяцями 2023 року, що свідчить про уповільнення темпів приросту та перехід до більш стриманої фази бюджетного зростання.

Загалом місячний аналіз підтверджує наявність чітко виражених сезонних піків надходжень наприкінці року, насамперед у грудні, що традиційно пов'язано з концентрацією податкових платежів та завершенням бюджетного року. Виявлені тенденції свідчать про поступову стабілізацію дохідної бази Державного бюджету України у 2024 році за одночасного збереження залежності від нерівномірних факторів формування доходів, що необхідно враховувати при середньостроковому бюджетному плануванні та прогнозуванні.

Слід додати, що упродовж січня-жовтня 2025 року спостерігається стійка тенденція до зростання кумулятивних доходів державного бюджету. Якщо станом на 01.02.2025 р. обсяг надходжень становив 283,2 млрд грн, то вже на 01.11.2025 р. він зріс до 2973,8 млрд грн. Така динаміка свідчить про поступове нарощування фіскального потенціалу бюджету та стабільність надходжень упродовж року, незважаючи на складні макроекономічні умови.

Місячні надходження характеризуються нерівномірністю. Найвищі обсяги доходів зафіксовано у березні (389,7 млрд грн), червні (326,7 млрд грн) та вересні (302,4 млрд грн), що може бути пов'язано з піковими податковими платежами, квартальною сплатою окремих податків і активізацією ділової активності. Водночас у лютому (253,3 млрд грн) та липні (227,5 млрд грн) надходження були відносно нижчими, що відображає сезонні коливання бюджетних доходів.

Загалом за підсумками року фактичні доходи державного бюджету у сумі 2973,8 млрд грн перевищили плановий показник (2327,1 млрд грн) на 27,8 %. Перевиконання плану свідчить про наявність додаткових джерел

наповнення бюджету, зокрема за рахунок податкових надходжень, імпортих операцій та зовнішньої фінансової підтримки.

З огляду на нерівномірність місячних надходжень і значні міжрічні коливання доходів, доцільним є доповнення аналізу оцінкою макроекономічних передумов формування дохідної бази бюджету, зокрема динаміки номінального та реального ВВП і співвідношення доходів Державного бюджету до обсягу валового внутрішнього продукту, що дозволяє узагальнити тенденції фіскального перерозподілу у 2022-2024 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка ВВП та доходів Державного бюджету України
у 2022-2024 рр., млрд грн**

Показник	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення, %	
				2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Номінальний ВВП, млрд грн	5191,04	6537,82	7658,69	1346,78	1120,87	25,95	17,15
Реальний ВВП, млрд грн	3865,78	5518,07	6821,09	1652,29	1303,02	42,72	23,62
Відхилення реального ВВП від номінального, млрд грн	-1325,26	-1019,75	-837,60	305,51	182,15	-23,06	-17,86
Відхилення реального ВВП від номінального, %	-25,53	-15,60	-10,94	9,93	4,66	38,90	29,87
Доходи державного бюджету, млрд грн	1787,42	2671,98	3122,74	884,56	450,76	49,49	16,87
Рівень централізації ВВП, %	34,44	40,86	40,78	6,42	-0,08	18,64	-0,20

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Згідно даних табл. 2.2, упродовж аналізованого періоду номінальний ВВП зростав стійкими темпами, що відображає як відновлення економічної активності, так і вплив інфляційних чинників. Водночас більш високі темпи приросту реального ВВП у 2023 році порівняно з номінальним показником вказують на відновлювальний характер економічного зростання після найглибшого спаду 2022 року. У 2024 році зростання збереглося, однак темпи

його дещо уповільнилися, що свідчить про перехід економіки до фази відносної стабілізації.

Скорочення розриву між номінальним і реальним ВВП є важливою позитивною тенденцією. Відхилення реального ВВП від номінального зменшилося з понад чверті у 2022 році до близько одинадцяти відсотків у 2024 році, що характеризує зниження інфляційного викривлення макроекономічних показників, що у свою чергу, створює більш стійке підґрунтя для прогнозування доходів бюджету та підвищує надійність фіскального планування в середньостроковій перспективі.

Доходи Державного бюджету зростали випереджальними темпами, особливо у 2023 році, що зумовило суттєве підвищення рівня централізації ВВП. Посилення фіскального перерозподілу відображає зростання ролі державних фінансів у забезпеченні оборонних і соціальних видатків в умовах воєнної економіки. У 2024 році рівень централізації ВВП практично стабілізувався, що свідчить про наближення до межі фіскальної мобілізації ресурсів та необхідність збереження балансу між потребами бюджету і можливостями економіки.

Для оцінки фіскальної стійкості та особливостей бюджетної політики в умовах воєнного стану доцільно проаналізувати динаміку дефіциту Державного бюджету України у 2022-2024 роках (табл. 2.3, рис. 2.2).

Таблиця 2.3

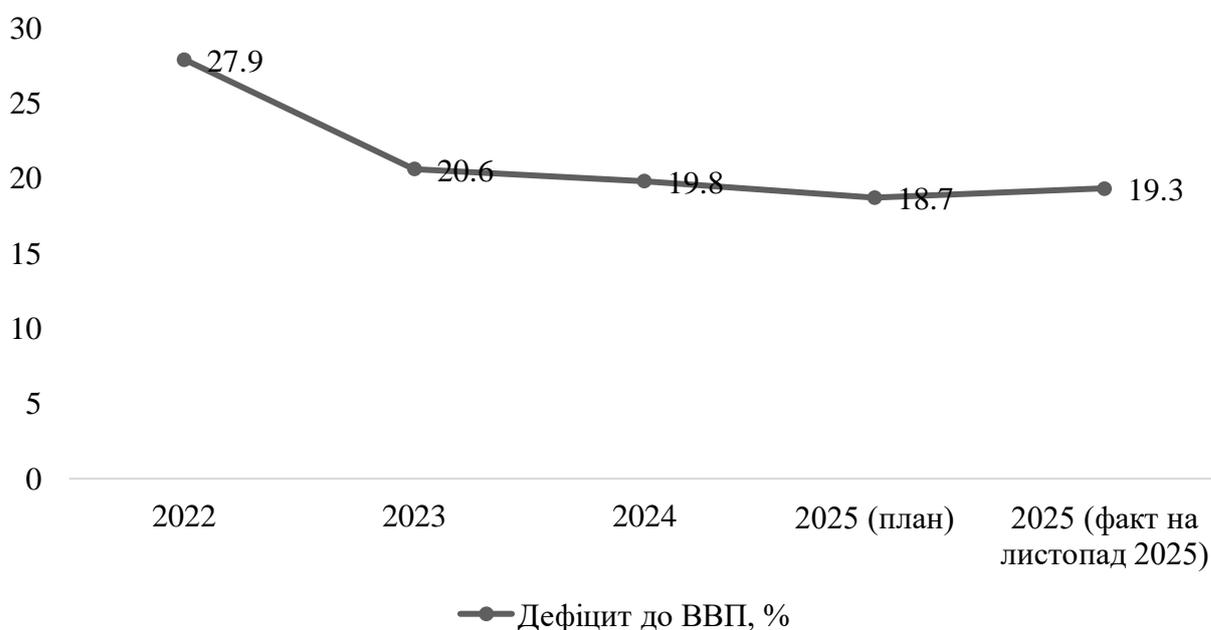
**Аналіз дефіциту Державного бюджету України
у 2022-2025 рр. та його динаміки, млрд грн**

Рік	Дефіцит, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Відносне відхилення, %
2022	1497,2	-	-
2023	2010,4	513,2	25,53
2024	1846,1	-164,3	-8,17
2025 (план)	1068,9	-777,2	-42,10
2025 (факт станом на листопад 2025)	1098,8	-747,3	-40,48

Складено автором на основі джерела: [12-15; 58]

Дані табл. 2.3 засвідчують, що Державний бюджет України упродовж 2022-2025 років формувався та виконувався з істотним дефіцитом, що було об'єктивно зумовлено повномасштабною війною, різким зростанням видатків на безпеку й оборону, соціальний захист населення та відновлення критичної інфраструктури.

Згідно з планом, дефіцит бюджету на 2025 рік був передбачений на рівні 1068,9 млрд грн, що означало істотне скорочення дефіцитного фінансування порівняно з 2024 роком. Фактичний дефіцит станом на листопад 2025 року сформувався на рівні 1098,8 млрд грн, що перевищує планове значення на 29,9 млрд грн, або приблизно на 2,8 %. Таке відхилення між плановим і фактичним показниками дефіциту можна пояснити зростанням бюджетних видатків у другій половині року, насамперед у зв'язку з потребами сектору безпеки й оборони, соціальними зобов'язаннями держави та коливаннями обсягів зовнішнього фінансування. Водночас, попри перевищення плану, фактичний дефіцит 2025 року залишається суттєво нижчим за показники попередніх років.

Рис. 2.2. Динаміка дефіциту Державного бюджету України до ВВП у 2022-2025 роках, %

Складено автором на основі джерела: [12-15; 58]

У 2022 році граничний обсяг дефіциту державного бюджету становив 1497,2 млрд грн, що відповідало близько 27,9 % ВВП, тобто мав безпрецедентно високий рівень для національної бюджетної системи. Така ситуація відображала надзвичайний характер бюджетної політики першого року воєнного стану, коли пріоритетом стало фінансування оборонних і соціальних потреб незалежно від фіскальних обмежень.

У 2023 році дефіцит державного бюджету зріс у номінальному вимірі до 2010,4 млрд грн, однак його відносний рівень зменшився до 20,6 % ВВП, що свідчить про певну стабілізацію бюджетних процесів та зростання номінального ВВП, що частково пом'якшило навантаження дефіциту на економіку. Водночас значний обсяг дефіциту зберігався внаслідок подальшого збільшення видатків на сектор безпеки і оборони, підтримку внутрішньо переміщених осіб та обслуговування державного боргу.

У 2024 році, попри збереження воєнного стану та високих бюджетних потреб, граничний розмір дефіциту було встановлено на рівні 1846,1 млрд грн, що в абсолютному вираженні менше, ніж у 2023 році, при збереженні його відносного рівня на позначці 20,6 % ВВП. Така динаміка свідчить про прагнення уряду утримувати дефіцит у керованих межах та поступово переходити від екстреної до більш збалансованої бюджетної політики, не допускаючи подальшого зростання фіскальних ризиків.

Прослідковується незначне відхилення фактичного рівня дефіциту державного бюджету України до ВВП у 2025 році від планових орієнтирів. Згідно з планом, дефіцит бюджету у 2025 році мав становити 18,7 % ВВП, що відповідало курсу на подальше скорочення фіскального навантаження та зменшення бюджетних дисбалансів. Фактичний показник станом на листопад 2025 року склав 19,3 % ВВП, тобто перевищив планове значення на 0,6 в.п.

Загалом аналіз дефіциту Державного бюджету України у 2022-2024 роках демонструє трансформацію бюджетної політики від кризово-екстреної моделі у 2022 році до відносно стабілізованої у 2023-2024 роках. Хоча дефіцит залишається значним за міжнародними стандартами, його відносна

стабілізація щодо ВВП свідчить про поступову адаптацію фінансової системи держави до функціонування в умовах тривалих воєнних умов та високої залежності від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

Слід додати, що покриття дефіциту Державного бюджету України у 2022-2024 роках здійснювалося в умовах обмежених внутрішніх фінансових ресурсів та підвищених воєнних ризиків, що зумовило переорієнтацію бюджетної політики на альтернативні джерела фінансування. Визначальну роль у цьому процесі відіграла зовнішня фінансова підтримка, яка надходила від міжнародних фінансових організацій і урядів країн-партнерів. Залучені кошти надавалися переважно на пільгових умовах або у формі безповоротної допомоги, що дозволяло забезпечувати поточну платоспроможність бюджету.

Важливе місце у фінансуванні дефіциту посідали внутрішні державні запозичення через розміщення облігацій внутрішньої державної позики, у тому числі військових. Водночас роль НБУ у фінансуванні дефіциту мала обмежений і тимчасовий характер, переважно у 2022 році, що було зумовлено необхідністю стабілізації бюджетної системи на початковому етапі повномасштабної війни.

Додатковим джерелом покриття дефіциту стали кошти міжнародних цільових програм і спеціалізованих фондів, спрямованих на фінансування соціальних видатків, підтримку вразливих категорій населення та відновлення критичної інфраструктури.

Отже, фінансування дефіциту Державного бюджету України у 2022-2024 роках базувалося на поєднанні зовнішньої фінансової допомоги, внутрішніх боргових ресурсів і обмеженої участі монетарних механізмів, що дало змогу підтримувати бюджетну рівновагу та стримувати інфляційні ризики в умовах воєнної економіки.

Проведемо аналіз динаміка доходів Державного бюджету України за джерелами формування у 2022-2024 рр. (Дод. Б).

Відповідно до даних табл. Б.1, у 2022 році неподаткові надходження

становили 346,3 млрд грн, або 19,38 % загального обсягу доходів бюджету, що відповідало їх традиційній допоміжній ролі у фіскальній системі. Водночас уже у 2023 році обсяг неподаткових надходжень зріс майже утричі – до 991,6 млрд грн, а їх питома вага підвищилася до 37,11 %, що свідчить про істотне посилення їх значення у структурі доходів бюджету. Існуюча динаміка була обумовлена, передусім, зростанням власних надходжень бюджетних установ, доходів від державної власності та інших неподаткових платежів, які мали значною мірою адміністративний і разовий характер. У 2024 році неподаткові надходження залишилися високими за абсолютним обсягом (974,4 млрд грн), однак їх частка скоротилася до 31,20 %, що свідчить про поступове зменшення залежності бюджету від нестійких джерел доходів.

Доходи від операцій з капіталом упродовж усього аналізованого періоду не мали істотного впливу на формування доходної частини бюджету. У 2022 році їх обсяг становив лише 611,0 млн грн (0,03 % доходів), у 2023 році – 100,3 млн грн, а у 2024 році – 183,9 млн грн. Низька та нестабільна динаміка цих надходжень зумовлена обмеженими можливостями держави щодо приватизації, продажу активів та здійснення інших капітальних операцій в умовах воєнної невизначеності. З огляду на це доходи від операцій з капіталом не можуть розглядатися як системне або прогнозоване джерело наповнення бюджету.

Надходження до цільових фондів також відігравали другорядну роль у структурі доходів Державного бюджету України. У 2022 році їх обсяг становив 136,2 млн грн, у 2023 році – 432,1 млн грн, а у 2024 році – 473,9 млн грн, що відповідало питомій вазі на рівні 0,01–0,02 %. Незважаючи на зростання абсолютних обсягів, частка цільових фондів залишалася стабільно низькою, що свідчить про концентрацію фінансових ресурсів у межах загального фонду бюджету та обмежений вплив цільових механізмів на загальну фінансову спроможність держави.

Вагоме значення у формуванні доходів бюджету впродовж 2022-2024 років мали кошти від іноземних держав і міжнародних організацій. У 2022 році

їх обсяг становив 481,1 млрд грн, що відповідало 26,92 % загальних доходів бюджету та відображало критичну залежність фінансової системи держави від зовнішньої підтримки на початковому етапі повномасштабної війни. У 2023 році обсяг таких надходжень зменшився до 433,4 млрд грн, а їх питома вага скоротилася до 16,22 %, що свідчить про певне відновлення внутрішніх джерел доходів. У 2024 році надходження від іноземних держав і міжнародних організацій зросли до 473,9 млрд грн, однак їх частка продовжила знижуватися і становила 15,18 %, що вказує на поступове зменшення структурної залежності бюджету від зовнішньої фінансової допомоги.

Офіційні трансферти у структурі доходів бюджету мали обмежене, але волатильне значення. У 2022 році їх обсяг становив 9,5 млрд грн (0,53 % доходів), у 2023 році – 42,9 млрд грн (1,61 %), тоді як у 2024 році скоротився до 26,5 млрд грн (0,85 %). Отримана динаміка свідчить про використання трансфертів як інструменту ситуативного фінансування окремих бюджетних потреб, а не як стабільного джерела доходів.

Загалом аналіз неподаткових складових доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить про їх ключову стабілізуючу роль у період воєнних шоків та водночас про їх обмежену прогнозованість у середньостроковій перспективі. Поступове скорочення питомої ваги неподаткових надходжень і зовнішньої фінансової допомоги у 2024 році вказує на тенденцію до відновлення більш збалансованої структури доходів бюджету, однак збереження значної ролі цих джерел підкреслює необхідність подальшого зміцнення внутрішньої дохідної бази держави.

Далі проведемо аналіз динаміки неподаткових надходжень до Державного бюджету України у 2022-2024 рр. (табл. 2.4).

Динаміка неподаткових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 рр. характеризується різкою зміною їх обсягів та структури, що відображає адаптацію бюджетної системи до умов воєнної економіки. У 2022 році їх обсяг становив 346,3 млрд грн, тоді як у 2023 році показник різко зріс до 991,6 млрд грн, або на 645,3 млрд грн (186,3 %). Таке зростання має

переважно екстенсивний та разовий характер і зумовлене насамперед збільшенням власних надходжень бюджетних установ, які зросли з 234,8 млрд грн у 2022 р. до 812,4 млрд грн у 2023 р. (577,6 млрд грн).

Таблиця 2.4

Аналіз динаміки неподаткових надходжень до Державного бюджету України у 2022-2024 рр., млрд грн

Показник	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення, млрд грн		Відносне відхилення, %	
				2023/2022	2024/2023	2023/2022	2024/2023
Неподаткові надходження – усього	346,33	991,60	974,40	645,27	-17,20	186,3	-1,73
Доходи від власності та підприємницької діяльності	87,17	123,91	125,96	36,74	2,05	42,1	1,65
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	8,17	14,26	17,02	6,09	2,76	74,6	19,36
Інші неподаткові надходження	16,15	41,03	52,80	24,88	11,77	154,0	28,7
Власні надходження бюджетних установ	234,84	812,41	778,62	577,57	-33,79	245,8	-4,16
Доходи від операцій з капіталом	0,61	0,10	0,18	-0,51	0,08	-83,6	79,8
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	481,09	433,40	473,95	-47,69	40,55	-9,9	9,36
Цільові фонди	0,14	0,43	0,47	0,29	0,04	213,2	9,0
Офіційні трансферти	9,47	4,29	26,52	-5,18	22,23	-54,7	517,9

Складено автором на основі джерела: [53-55]

У 2024 році загальний обсяг неподаткових надходжень дещо скоротився до 974,4 млрд грн (-17,2 млрд грн, або -1,7 %), однак залишився майже утричі вищим, ніж у 2022 році, що свідчить про закріплення нової моделі формування цієї групи доходів.

Аналіз окремих складових неподаткових надходжень показує нерівномірність динаміки та різну економічну природу джерел зростання. Доходи від власності та підприємницької діяльності зросли з 87,2 млрд грн у 2022 р. до 126,0 млрд грн у 2024 р., тобто на 44,5 % за два роки, що відображає

поступове підвищення фіскальної віддачі державних активів. Адміністративні збори та платежі збільшилися з 8,2 млрд грн до 17,0 млрд грн, тобто більш ніж у 2 рази, що свідчить про розширення сфери адміністративних послуг і підвищення їх ролі у наповненні бюджету. Водночас доходи від операцій з капіталом залишаються маргінальними (менше 0,2 млрд грн у 2024 р.) та не чинять істотного впливу на загальну динаміку неподаткових надходжень.

Окремої уваги заслуговує висока волатильність зовнішніх та трансфертних джерел. Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій скоротилися з 481,1 млрд грн у 2022 р. до 433,4 млрд грн у 2023 р. (-9,9 %), однак у 2024 році знову зросли до 473,9 млрд грн (9,4 %), що відображає зміну форматів і графіків міжнародної фінансової допомоги. Офіційні трансферти у 2023 році зменшилися до 4,3 млрд грн, але у 2024 році різко зросли до 26,5 млрд грн, тобто більш ніж у 6 разів, що свідчить про активізацію міжбюджетних і зовнішніх механізмів підтримки. Загалом наведені дані підтверджують, що неподаткові надходження відіграють дедалі вагомішу роль у бюджетній системі, проте їх значна залежність від нестійких та зовнішніх джерел ускладнює довгострокове бюджетне планування та підвищує фіскальні ризики.

Аналіз змін до Законів України «Про Державний бюджет» у 2022-2024 роках дає змогу систематизувати напрями, за якими здійснювалося перерозподілення та нарощування бюджетних ресурсів (табл. 2.5) [27].

Охарактеризуємо їх.

Сектор національної безпеки і оборони посідав домінуюче місце у структурі бюджетних коригувань протягом усього аналізованого періоду. У 2022 році саме цей напрям став ключовим реципієнтом додаткових видатків у зв'язку з потребами фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань, мобілізаційної підготовки економіки та забезпечення обороноздатності держави [35].

У 2023-2024 роках пріоритетність сектору безпеки і оборони зберігалася, що проявлялося у суттєвому збільшенні бюджетних призначень за рахунок як

внутрішніх ресурсів, так і коригування інших статей видатків.

Таблиця 2.5

**Структурний аналіз бюджетних коригувань Державного бюджету
України у 2022-2024 роках (за напрямками)**

Напрямок бюджетних коригувань	Зміст коригувань	Роки коригування	Характер впливу на бюджет
Сектор національної безпеки і оборони	Збільшення видатків на фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань, мобілізаційну підготовку економіки, резервний фонд, заходи з обороноздатності держави	2022-2024	Суттєве зростання видатків, формування основного чинника дефіциту бюджету
Соціальний захист населення (пенсії, ВПО)	Підвищення фінансування пенсійних виплат, адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам, соціальних трансфертів та компенсацій	2022-2024	Зростання соціальних видатків, підвищення навантаження на дохідну частину бюджету
Охорона здоров'я	Фінансування інвестиційних проєктів, модернізації та відновлення закладів охорони здоров'я, забезпечення медичних послуг в умовах воєнного стану	2022-2023	Перерозподіл та збільшення капітальних і поточних видатків
Відновлення та розвиток інфраструктури	Відбудова критичної інфраструктури, транспортних і енергетичних об'єктів, реалізація проєктів за участю міжнародних фінансових організацій	2023-2024	Зростання інвестиційної складової бюджету, підвищення довгострокових зобов'язань
Обслуговування державного боргу	Перерозподіл та скорочення окремих видатків на обслуговування боргу за рахунок реструктуризації зобов'язань та оптимізації боргових платежів	2023-2024	Часткове вивільнення бюджетних ресурсів для фінансування пріоритетних напрямів

Складено автором на основі джерела: [12-15]

Вагомим напрямом бюджетних коригувань став соціальний захист населення, зокрема фінансування пенсійних виплат, соціальних допомог та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Зростання соціальних видатків було обумовлене погіршенням рівня доходів населення, збільшенням кількості осіб, які потребують державної підтримки, а також необхідністю забезпечення соціальної стабільності в умовах тривалого воєнного стану. Коригування у цій

сфері свідчать про намагання держави зберегти базові соціальні гарантії навіть за умов суттєвого бюджетного дефіциту.

Охорона здоров'я посідала окреме місце у структурі змін до бюджету, особливо у 2022-2023 роках. Додаткові ресурси спрямовувалися на відновлення та модернізацію медичних закладів, фінансування інвестиційних проєктів, а також забезпечення функціонування системи охорони здоров'я в умовах зростаючого навантаження.

Суттєвого значення набули коригування, пов'язані з відновленням та розвитком інфраструктури. Бюджетні ресурси спрямовувалися на відбудову об'єктів критичної інфраструктури, транспортних вузлів, енергетичних систем, а також реалізацію спільних проєктів з міжнародними фінансовими організаціями. У 2023-2024 роках цей напрям поступово посилювався, що свідчить про перехід від виключно кризового реагування до елементів середньо- та довгострокового відновлення економіки.

Окрему групу становили коригування, пов'язані з обслуговуванням державного боргу, які мали переважно характер перерозподілу бюджетних призначень та оптимізації боргових платежів. У окремі періоди спостерігалось скорочення видатків на обслуговування боргу за рахунок реструктуризації зобов'язань, що дозволяло вивільняти ресурси для фінансування пріоритетних напрямів, насамперед оборонних та соціальних.

Загалом структурний аналіз бюджетних коригувань у 2022-2024 роках свідчить, що бюджетна політика України була зосереджена на концентрації фінансових ресурсів у найбільш критичних для держави сферах. Пріоритетне фінансування сектору національної безпеки і оборони, соціального захисту населення та відновлення інфраструктури відповідає стратегічним завданням забезпечення стійкості держави та підтримки соціально-економічної стабільності в умовах воєнного стану.

Отже, проведений аналіз доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить про суттєві зміни у формуванні дохідної бази бюджету в умовах воєнного стану та глибоких структурних трансформацій економіки.

Упродовж аналізованого періоду спостерігається стійка тенденція до зростання обсягів бюджетних надходжень, що відображає поступове відновлення економічної активності, адаптацію податкової системи до нових умов функціонування та посилення ролі держави у перерозподілі фінансових ресурсів.

Водночас характерною особливістю доходів бюджету є їх нерівномірність у часі, зокрема виражена сезонність місячних надходжень та залежність від разових факторів, що підтверджує необхідність гнучкого бюджетного планування та постійного коригування фінансових показників. Зростання доходів у 2023 році мало післякризовий характер, тоді як у 2024 році відбулося уповільнення темпів приросту, що свідчить про перехід до більш стабілізованої моделі формування бюджетних ресурсів.

Загалом результати дослідження дозволяють зробити висновок, що у 2022-2024 роках дохідна частина Державного бюджету України поступово адаптувалася до умов тривалих воєнних викликів, забезпечуючи фінансування пріоритетних державних функцій. Водночас збереження високих бюджетних потреб та залежність від зовнішніх і внутрішніх факторів формування доходів обумовлюють необхідність подальшого вдосконалення бюджетної політики, спрямованої на підвищення прогнозованості, стійкості та ефективності управління державними фінансами у середньостроковій перспективі.

2.2. Структурний аналіз податкових надходжень: динаміка, зміни та вплив воєнного стану

Аналіз структури доходів Державного бюджету України є важливим елементом оцінювання ефективності бюджетної політики та фінансових можливостей держави. Дослідження найбільш вагомих джерел формування доходів бюджету у 2022-2024 роках дозволяє виявити структурні зміни у дохідній частині бюджету, визначити роль окремих податкових і

неподаткових надходжень та оцінити напрями трансформації бюджетної системи в досліджуваному періоді.

Для податку, проведемо аналіз динаміки податкових надходжень до Державного бюджету України у 2022-2024 рр. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Аналіз динаміки податкових надходжень до Державного бюджету України у 2022-2024 рр., млрд грн

Показник	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення, млрд грн		Відносне відхилення, %	
				2023/2022	2024/2023	2023/2022	2024/2023
Податкові надходження – усього	949,76	1203,54	1647,19	253,78	443,65	26,72	36,85
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	265,48	350,78	597,23	85,30	246,45	32,14	70,28
– податок на доходи фізичних осіб	148,43	206,94	326,09	58,51	119,15	39,41	57,58
– податок на прибуток підприємств	117,05	143,84	271,14	26,79	127,30	22,88	88,52
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	85,37	60,33	52,43	-25,04	-7,90	-29,33	-13,09
Внутрішні податки на товари та послуги	569,35	748,14	944,86	178,79	196,72	31,41	26,30
– акцизний податок з вироблених в Україні товарів	60,70	92,58	105,21	31,88	12,63	52,52	13,64
– акцизний податок з імпортованих товарів	41,65	74,76	105,20	33,11	30,44	79,50	40,73
Податок на додану вартість – усього	466,00	580,80	734,46	114,80	153,66	24,64	26,45
– ПДВ з вітчизняних товарів	213,95	214,64	268,33	0,69	53,69	0,32	25,02
– ПДВ з імпортованих товарів	253,05	366,16	466,13	113,11	99,97	44,71	27,31
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	26,25	40,56	48,28	14,31	7,72	54,55	19,03
Інші податки та збори	3,32	3,73	4,33	0,41	0,60	12,35	16,09

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Структурний аналіз податкових надходжень Державного бюджету

України у 2022-2024 роках свідчить про суттєві трансформації податкової бази, зумовлені впливом воєнного стану, зміною економічної активності та адаптацією фіскальної політики до надзвичайних умов. Упродовж аналізованого періоду податкові надходження залишалися основним джерелом формування доходів бюджету, однак їх структура за окремими податками зазнала помітних зрушень.

Проведений аналіз абсолютних і відносних відхилень податкових надходжень свідчить про істотну трансформацію фіскальної системи України в умовах воєнного стану та поступової адаптації економіки до тривалих кризових викликів [36]. Упродовж 2022-2024 років податкові надходження залишалися ключовим джерелом формування доходів Державного бюджету, при цьому їх зростання відбувалося нерівномірно як за роками, так і за окремими податковими інструментами.

У 2023 році обсяг податкових надходжень зріс на 253,78 млрд грн, або 26,72 % порівняно з 2022 роком. Основний внесок у приріст забезпечили внутрішні податки на товари та послуги, абсолютне зростання яких становило 178,79 млрд грн. Така динаміка зумовлена поживавленням споживчого попиту, частковим відновленням логістичних ланцюгів та збільшенням імпорتنних операцій. Важливу роль відіграв і податок на додану вартість, надходження від якого зросли на 114,80 млрд грн, причому домінуючим чинником стало збільшення ПДВ з імпорتنних товарів, що відображає зростаючу залежність бюджету від зовнішньої торгівлі.

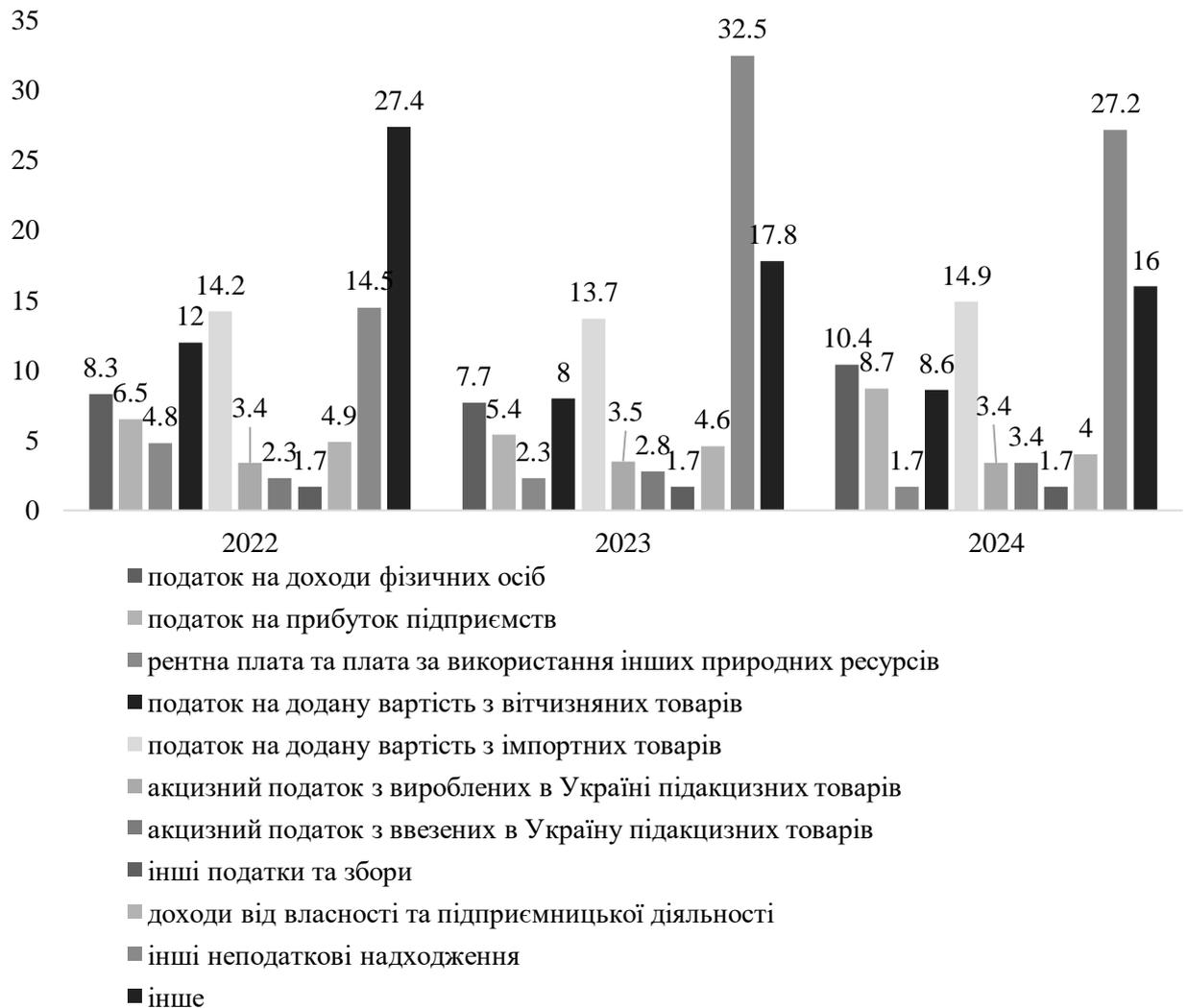
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості у 2023 році зросли на 85,30 млрд грн (32,14 %), що свідчить про поступову стабілізацію ринку праці та фінансових результатів підприємств. Зокрема, надходження від податку на доходи фізичних осіб збільшилися на 58,51 млрд грн, що частково пов'язано зі зростанням фонду оплати праці у секторі безпеки і оборони та бюджетній сфері. Податок на прибуток підприємств демонстрував більш стриману динаміку, що пояснюється високими виробничими ризиками та обмеженою прибутковістю бізнесу в умовах війни.

У 2024 році темпи зростання податкових надходжень суттєво прискорилися: їх абсолютний приріст становив 443,65 млрд грн, або 36,85 %. Найбільш динамічно зростали надходження від податків на доходи та прибуток, які збільшилися на 246,45 млрд грн, що відповідає 70,28 %. Така тенденція свідчить про подальше відновлення економічної активності, розширення бази оподаткування та підвищення фіскальної ефективності податкового адміністрування. Особливо вагомим був приріст податку на прибуток підприємств (127,30 млрд грн, або 88,52 %), що може бути пов'язано з адаптацією бізнесу до нових умов функціонування та концентрацією прибутків у окремих секторах економіки.

Водночас упродовж усього аналізованого періоду спостерігалось скорочення надходжень від рентної плати, яка у 2023 році зменшилася на 29,33 %, а у 2024 році – ще на 13,09 %. Це відображає обмеження доступу до природних ресурсів, зниження обсягів видобутку та пріоритетність інших фіскальних інструментів у структурі доходів бюджету. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції демонстрували стабільне зростання, що додатково підтверджує зростаючу роль імпорту у формуванні податкових надходжень.

Загалом результати аналізу підтверджують, що в умовах воєнного стану структура податкових надходжень Державного бюджету України зазнала істотних зрушень у бік непрямих податків, насамперед податку на додану вартість та акцизів. Водночас у 2024 році простежується тенденція до відновлення ролі прямих податків, що може розглядатися як позитивний сигнал поступової стабілізації економіки та підвищення її податкового потенціалу. Отримані результати свідч про необхідність подальшого вдосконалення податкової політики з урахуванням структурних змін економіки та забезпечення балансу між фіскальною ефективністю і стимулюванням економічного розвитку.

На рис. 2.3 подано структура доходів Державного бюджету України за найбільш вагомими показниками у 2022-2024 рр.

Рис. 2.3. Структура доходів Державного бюджету України за найбільш вагомими показниками у 2022-2024 рр., %

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Подані на рис. 2.3 дані відображають суттєві структурні зрушення у формуванні доходів Державного бюджету України протягом 2022-2024 років, що були зумовлені як впливом воєнного стану, так і адаптацією фіскальної системи до нових економічних умов. У структурі доходів простежується переважання податкових надходжень, однак співвідношення між окремими їх видами зазнавало помітних змін.

У 2022 році ключову роль у формуванні доходів бюджету відігравали податок на додану вартість з імпортних товарів (14,2 %) та акцизний податок із ввезених в Україну підакцизних товарів (27,4 %), що свідчить про значну

залежність бюджету від зовнішньоекономічних операцій. Частка податку на доходи фізичних осіб становила 8,3 %, тоді як податок на прибуток підприємств формував 6,5 % доходів, що відображало скорочення ділової активності та прибутковості бізнесу в умовах початку повномасштабної війни.

У 2023 році відбулося посилення ролі внутрішніх джерел формування доходів. Зокрема, частка ПДВ з вітчизняних товарів зросла до 8,0 %, а податку на доходи фізичних осіб – до 7,7 %, що свідчить про поступове відновлення внутрішнього споживання та ринку праці. Водночас частка ПДВ з імпортних товарів скоротилася до 13,7 %, що може бути пов'язано з коливаннями імпортних потоків та змінами митно-податкової політики. Найбільш вагомим елементом структури залишалися інші неподаткові надходження, частка яких досягла 32,5 %, що відображає значну роль разових та альтернативних джерел наповнення бюджету в умовах воєнного стану.

У 2024 році структура доходів набула більш збалансованого характеру. Частка податку на доходи фізичних осіб зросла до 10,4 %, а податку на прибуток підприємств – до 8,7 %, що свідчить про подальшу стабілізацію економічної діяльності та розширення бази оподаткування. Водночас частка ПДВ з імпортних товарів знову знизилася до 14,9 %, тоді як ПДВ з вітчизняних товарів утримувалася на відносно стабільному рівні (8,6 %). Значною залишалася і роль інших неподаткових надходжень (27,2 %), хоча їх питома вага дещо зменшилася порівняно з 2023 роком.

Загалом аналіз засвідчує, що у 2022-2024 роках структура доходів Державного бюджету України трансформувалася від домінування зовнішніх та разових джерел фінансування до поступового посилення ролі внутрішніх податкових надходжень, що може свідчити про адаптацію бюджетної системи до умов тривалого воєнного стану та формування більш стійкої дохідної бази.

Структура доходів Державного бюджету України за найбільш вагомими показниками станом на листопад 2025 р. представлена на рис. В.1, Дод. В.

Згідно даних рис. В.1, структура доходів Державного бюджету України станом на листопад 2025 року свідчить про домінування податкових

надходжень, насамперед податку на додану вартість, який залишається ключовим джерелом формування дохідної частини бюджету. Найбільшу питому вагу становить ПДВ з імпортованих товарів (23,32 %), що відображає високу залежність бюджету від зовнішньоекономічних операцій та імпортованих поставок в умовах скорочення внутрішнього виробництва. Вагомими також є податок на доходи фізичних осіб (13,41 %) та ПДВ з вітчизняних товарів (8,6 %), що свідчить про збереження ролі внутрішнього споживання та ринку праці як джерел фіскальних надходжень.

Неподаткові доходи та трансферти відіграють допоміжну, але стратегічно важливу роль у фінансуванні бюджету. Значна частка коштів від іноземних держав і міжнародних організацій (12 %) підкреслює критичну роль зовнішньої фінансової підтримки у забезпеченні бюджетної стабільності в умовах воєнного стану. Водночас частка офіційних трансфертів, доходів від власності, підприємницької діяльності та адміністративних платежів залишається відносно невеликою, що обмежує можливості диверсифікації доходної бази та підсилює залежність бюджету від податкових надходжень і міжнародної допомоги.

Розглянемо співвідношення прямих і непрямих податків у структурі податкових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Співвідношення прямих і непрямих податків у структурі податкових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 рр., %

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміна питомої ваги, в.п.	
				2023/ 2022	2024/ 2023
1	2	3	4	5	6
Податкові надходження – усього	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0
Прямі податки – усього	14,8	13,1	19,1	-1,7	6,0
– податок на доходи фізичних осіб	8,3	7,7	10,4	-0,6	2,7
– податок на прибуток підприємств	6,5	5,4	8,7	-1,1	3,3
Непрямі податки – усього	32,0	28,0	33,7	-4,0	5,7
– податок на додану вартість з вітчизняних товарів	12,0	8,0	8,6	-4,0	0,6

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
– податок на додану вартість з імпортованих товарів	14,2	13,7	14,9	-0,5	1,2
– акцизний податок з вироблених в Україні товарів	3,4	3,5	3,4	0,1	-0,1
– акцизний податок з ввезених в Україну товарів	2,3	2,8	3,4	0,5	0,6
Інші податки та збори	1,7	1,7	1,7	0,0	0,0
Неподаткові та інші доходи	51,5	57,2	47,2	5,7	-10,0

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Відповідно до табл. 2.7, аналіз співвідношення прямих і непрямих податків у структурі податкових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить про суттєві трансформації фіскальної моделі держави, зумовлені змінами економічної активності, особливостями податкового адміністрування та впливом надзвичайних умов функціонування економіки. Упродовж аналізованого періоду непрямі податки залишалися домінуючим джерелом податкових доходів бюджету, забезпечуючи стабільність надходжень за рахунок оподаткування споживання та імпортованих операцій.

У 2022 році частка прямих податків у загальному обсязі податкових надходжень становила 14,8 %, тоді як непрямі податки формували 32,0 %. Основними складовими прямих податків були податок на доходи фізичних осіб (8,3 %) і податок на прибуток підприємств (6,5 %). Обмеження економічної діяльності, скорочення прибутковості бізнесу та зниження доходів населення зумовили стриманий рівень надходжень від прямих податків, що відобразилося на їх відносно низькій питомій вазі. За цих умов ключову фіскальну роль відігравали непрямі податки, насамперед податок на додану вартість з імпортованих товарів (14,2 %) та ПДВ з вітчизняних товарів (12,0 %), що дозволяло забезпечувати наповнення бюджету незалежно від фінансових результатів суб'єктів господарювання [37, с. 7].

У 2023 році відбулися помітні структурні зрушення. Питома вага прямих податків скоротилася з 14,8 % до 13,1 %, тобто на 1,7 в.п., у тому числі частка

податку на доходи фізичних осіб зменшилася на 0,6 в.п. (з 8,3 % до 7,7 %), а податку на прибуток підприємств – на 1,1 в.п. (з 6,5 % до 5,4 %). Частка непрямих податків також знизилася з 32,0 % до 28,0 % (на 4,0 в.п.), передусім за рахунок різкого скорочення питомої ваги ПДВ з вітчизняних товарів з 12,0 % до 8,0 %. Водночас збереження відносно високої частки ПДВ з імпортованих товарів (13,7 %) свідчило про стабільність імпортованих операцій і фіскального потенціалу митного оподаткування.

У 2024 році структура податкових надходжень зазнала зворотних змін. Питома вага прямих податків зросла до 19,1 %, що на 6,0 в.п. перевищує показник 2023 року. Вирішальним чинником цього зростання стало підвищення частки податку на доходи фізичних осіб до 10,4 % (зростання на 2,7 в.п.) та податку на прибуток підприємств до 8,7 % (зростання на 3,3 в.п.). Частка непрямих податків також збільшилася до 33,7 % (на 5,7 в.п.), зокрема за рахунок зростання питомої ваги ПДВ з імпортованих товарів до 14,9 %. Такі зміни відображають поживлення економічної активності, відновлення прибутковості окремих секторів та розширення внутрішньої податкової бази. Таким чином, висока частка ПДВ та ПДФО у структурі доходів Державного бюджету України свідчить про відносну стабільність дохідної бази у досліджуваному періоді. Водночас значні коливання неподаткових надходжень і доходів від власності підвищують ризики нерівномірності бюджетних ресурсів у середньостроковій перспективі та формують потенційні фіскальні дисбаланси.

З метою узагальнення макроекономічних передумов формування дохідної частини бюджету та зіставлення особливостей фіскального перерозподілу в Україні й окремих країнах ЄС доцільно проаналізувати динаміку ВВП та бюджетних доходів у 2022-2024 рр. (табл. 2.8).

Згідно даних табл. 2.8, в Україні показник зміни частки податкових надходжень у ВВП протягом усього періоду залишається істотно нижчим порівняно з європейськими країнами та коливається в межах 25-26 % ВВП. Зниження частки податкових надходжень у 2023 р. на 0,5 в.п. (1,95 %) свідчить

про звуження податкової бази внаслідок воєнних дій, уповільнення економічної активності та застосування податкових пільг, тоді як незначне відновлення у 2024 р. (0,2 в.п.) не має системного характеру та не змінює загальної фіскальної позиції держави.

Таблиця 2.8

Зміна частки податкових надходжень у ВВП України та деяких країнах ЄС у 2022-2024 рр., %

Країна	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення, в.п.		Відносне відхилення, %	
				2023/ 2022.	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Україна	25,6	25,1	25,3	-0,5	0,2	-1,95	0,80
Польща	34,4	35,1	35,3	0,7	0,2	2,03	0,57
Угорщина	35,1	34,2	34,0	-0,9	-0,2	-2,56	-0,58
Словаччина	34,8	34,9	35,0	0,1	0,1	0,29	0,29
Франція	45,8	45,8	46,0	0,0	0,2	0,00	0,44

Складено автором на основі джерела: [12-14; 56-57]

Для унітарних країн Центральної та Східної Європи характерним є вищий та більш стабільний рівень податкової мобілізації. Польща демонструє послідовне зростання частки податкових надходжень у ВВП у 2022-2024 рр., що відображає підвищення ефективності адміністрування податків та збереження стійкої податкової бази. Словаччина характеризується мінімальними коливаннями показника, що свідчить про інституційну стабільність фіскальної моделі. В Угорщині спостерігається помірне скорочення частки податкових надходжень у ВВП, зумовлене коригуванням податкової політики та застосуванням стимулюючих заходів, спрямованих на підтримку економічної активності. Франція зберігає один із найвищих рівнів фіскальної централізації серед досліджуваних країн, що перевищує 45 % ВВП, відображаючи соціально орієнтовану модель державних фінансів та значну роль перерозподільних механізмів.

Загалом результати аналізу засвідчують, що податкова система України за рівнем мобілізації доходів істотно поступається європейським аналогам, що обмежує можливості самостійного фінансування бюджетних видатків та

посилює залежність від зовнішніх і неподаткових джерел.

Проведений структурний аналіз податкових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить про суттєву трансформацію податкової системи під впливом воєнного стану та змін економічного середовища. Упродовж досліджуваного періоду податкові надходження залишалися ключовим джерелом формування доходів бюджету, однак їх структура за видами податків зазнала помітних зрушень.

Домінуючу роль у формуванні податкових доходів у 2022-2023 роках відігравали непрямі податки, насамперед податок на додану вартість та акцизні платежі, що забезпечувало відносну стабільність бюджетних надходжень в умовах скорочення прибутковості бізнесу та доходів населення. Значна частка ПДВ з імпортованих товарів свідчить про підвищену залежність податкової системи від зовнішньоекономічних операцій та споживчого попиту, що стало характерною рисою фіскальної моделі воєнного періоду.

Водночас у 2024 році простежується тенденція до зростання ролі прямих податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств, що свідчить про поступове відновлення внутрішньої податкової бази, стабілізацію ринку праці та адаптацію суб'єктів господарювання до умов тривалих кризових викликів. Разом із цим скорочення частки рентних платежів і волатильність неподаткових надходжень вказують на обмеженість ресурсного потенціалу та залежність окремих доходів від разових і адміністративних чинників.

Загалом структурні зміни у податкових надходженнях у 2022-2024 роках відображають поєднання двох ключових тенденцій: з одного боку, збереження фіскальної стійкості бюджету за рахунок непрямих податків, а з іншого: поступове посилення ролі прямих податків як індикатора відновлення економічної активності. Отримані результати свідчать про адаптивний характер податкової політики України та формують підґрунтя для переходу до більш збалансованої й прогнозованої структури податкових надходжень у середньостроковій перспективі.

2.3. Аналіз ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках

Оцінювання ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України дає змогу визначити реальні можливості бюджетної системи щодо мобілізації фінансових ресурсів та забезпечення збалансованості державних фінансів (табл. 2.9, рис. 2.4-2.5).

Таблиця 2.9

Виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 рр.

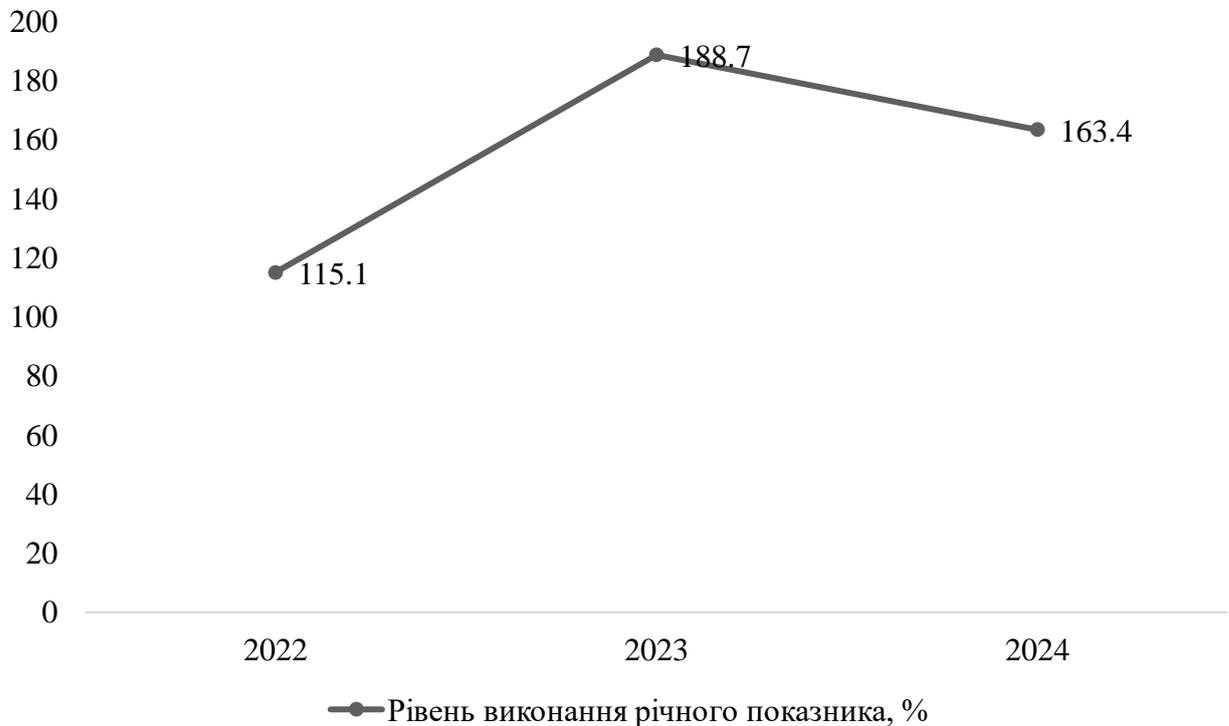
Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Фактичні доходи, млрд грн	1787,7	2672,5	3123,5
Затверджені річні доходи (з урахуванням змін), млрд грн	1553,0	1416,4	1911,5
Абсолютне відхилення (факт – план), млрд грн	234,7	1256,1	1212,0
Рівень виконання річного показника, %	115,1	188,7	163,4
Частка грантів міжнародних партнерів у доходах, %	26,9	16,2	15,2
Рівень виконання річного розпису, %	101,5	117,9	113,5

Складено автором на основі джерела: [12-15]

Аналіз виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить про істотне перевиконання затверджених річних показників доходів упродовж усього досліджуваного періоду, незважаючи на складні умови функціонування економіки, що вказує на високу мобілізаційну спроможність бюджетної системи та гнучкість фіскальної політики держави у цей час.

У 2022 році доходи державного бюджету становили 1787,7 млрд грн, що на 490,8 млрд грн (37,8 %) перевищило показник попереднього року. Рівень виконання річного плану доходів досяг 115,1 %, а за загальним фондом – 123,1 %. Вагому роль у забезпеченні доходів відігравали гранти від міжнародних партнерів, обсяг яких становив 481,1 млрд грн, або 26,9 % усіх доходів бюджету. Водночас виконання доходної частини відбувалося на тлі суттєвого скорочення імпортно-експортних операцій, зниження ділової активності та запровадження тимчасових податкових пільг, що обмежувало потенціал

окремих податкових надходжень (свідчить, що перевиконання бюджету у 2022 році значною мірою було зумовлене зовнішніми фінансовими ресурсами та разовими чинниками).

Рис. 2.4. Виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 рр., %

Складено автором на основі джерела: [12-15]

У 2023 р. доходи державного бюджету зросли до 2672,5 млрд грн, що на 884,8 млрд грн, або 49,5 %, більше порівняно з 2022 роком. Річний план доходів було виконано на 188,7 %, а обсяг перевиконання затверджених показників становив 1256 млрд грн. Важливою особливістю 2023 р. стало зменшення частки міжнародної допомоги у структурі доходів бюджету до 16,2 %, що свідчить про поступове посилення ролі внутрішніх джерел наповнення бюджету.

Суттєвий приріст податкових надходжень забезпечувався зростанням ПДФО, ПДВ з імпортних товарів, акцизних платежів, а також надходжень від НБУ. Водночас на виконання доходів негативно впливали руйнування виробничих об'єктів, логістичні обмеження та зниження експорту, що

підтверджує неоднорідний характер джерел бюджетного наповнення.

У 2024 році доходи державного бюджету досягли 3123,5 млрд грн, що на 451 млрд грн, або 16,9 %, перевищує показник 2023 року. Рівень виконання річного показника, затвердженого Верховною Радою України, становив 163,4 %, а перевиконання – 1212 млрд грн. Водночас частка грантів міжнародних партнерів скоротилася до 15,2 % доходів бюджету, що свідчить про зменшення залежності від зовнішньої допомоги.

Важливими чинниками зростання доходів стали підвищення ставок окремих податків (акцизів, військового збору), зростання імпорту продукції оборонного та енергетичного призначення, а також підвищення ставки податку на прибуток банківських установ. Разом із тим збереження значних обсягів бюджетного відшкодування ПДВ та пільгового режиму оподаткування окремих операцій стримувало потенціал податкових надходжень.

У 2025 році за планового обсягу доходів 2327141,7 млн грн фактичне виконання становило 127,8 %, що свідчить про достатній рівень фіскальної стійкості дохідної частини бюджету України. Перевиконання плану зумовлене перевищенням фактичних надходжень над прогностичними показниками, насамперед за рахунок ключових джерел формування бюджетних доходів України.

Загалом аналіз виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить, що перевиконання планових показників доходів забезпечувалося поєднанням внутрішніх податкових ресурсів, адміністративних рішень та зовнішньої фінансової підтримки. При цьому упродовж аналізованого періоду спостерігається тенденція до поступового зниження ролі міжнародної допомоги та зростання значення внутрішніх податкових джерел.

У табл. 2.10-2.13 наведено виконання податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 рр. та станом на листопад 2025 р.

Таблиця 2.10

**Виконання податкових та неподаткових надходжень Державного
бюджету України у 2022 р.**

Показник	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Рівень виконання, %
Податкові надходження	1204,08	949,76	-254,32	78,87
Неподаткові надходження	205,96	346,33	140,37	168,2
Доходи від операцій з капіталом	1,12	0,61	-0,51	54,31
Кошти від ЄС та міжнародних організацій	130,87	481,09	350,22	367,6
Цільові фонди	0,20	0,14	-0,06	67,86
Доходи бюджету – усього	1553,03	1787,40	234,37	115,1

Складено автором на основі джерела: [53-55]

У 2022 році доходи Державного бюджету України були виконані на 115,1 %, що відповідає перевиконанню плану на 234,4 млрд грн. Водночас податкові надходження виконані лише на 78,9 % (949,8 млрд грн при плані 1 204,1 млрд грн), що свідчить про суттєве звуження податкової бази. Компенсуючу роль відіграли неподаткові надходження, які перевищили план на 140,4 млрд грн (68,2 %), а також кошти від ЄС та міжнародних організацій, обсяг яких у 3,7 рази перевищив планові показники (481,1 млрд грн проти 130,9 млрд грн). Доходи від операцій з капіталом і цільових фондів, навпаки, були недовиконані, що підтверджує обмеженість внутрішніх інвестиційних джерел бюджету.

Таблиця 2.11

**Виконання податкових та неподаткових надходжень Державного
бюджету України у 2023 р.**

Показник	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Рівень виконання, %
1	2	3	4	5
Податкові надходження	1026,40	1203,54	177,14	117,3
Неподаткові надходження	302,90	991,60	688,70	327,4
Доходи від операцій з капіталом	0,47	0,10	-0,37	21,52

Продовж. табл. 2.11

1	2	3	4	5
Кошти від ЄС та міжнародних організацій	7,11	433,40	426,29	6093,0
Цільові фонди	0,12	0,43	0,31	358,3
Доходи бюджету – усього	1329,30	2672,00	1342,70	201,0

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Згідно табл. 2.11, у 2023 році зафіксовано різке перевиконання доходної частини бюджету – 201,0 %, або 1342,7 млрд грн до плану. Податкові надходження перевищили план на 177,1 млрд грн (17,3 %), що свідчить про часткове відновлення фіскальної бази. Визначальним чинником стала динаміка неподаткових надходжень, які зросли до 991,6 млрд грн, що у 3,3 рази перевищує план.

Особливо значущими стали кошти від ЄС та міжнародних організацій, фактичний обсяг яких (433,4 млрд грн) перевищив план більш ніж у 60 разів, що підкреслює критичну роль зовнішньої фінансової підтримки. Доходи від операцій з капіталом залишилися найменш виконаними (21,5 %), не справляючи істотного впливу на загальну динаміку.

Таблиця 2.12

Виконання податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України у 2024 р.

Показник	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Рівень виконання, %
Податкові надходження	1678,69	1647,19	-31,50	98,13
Неподаткові надходження	972,55	974,40	1,85	100,18
Доходи від операцій з капіталом	0,41	0,18	-0,23	45,40
Кошти від ЄС та міжнародних організацій	68,66	473,95	405,29	690,3
Цільові фонди	0,28	0,47	0,19	172,2
Доходи бюджету – усього	2750,23	3122,71	372,48	113,5

Складено автором на основі джерела: [53-55]

У 2024 році доходи бюджету виконані на 113,5 %, що забезпечило перевищення плану на 372,5 млрд грн. Податкові надходження практично відповідали плану (98,1 %), сформувавши 1647,2 млрд грн, що свідчить про стабілізацію податкових надходжень. Неподаткові надходження виконані на 100,2 %, підтверджуючи їхню зростаючу роль у бюджетній системі. Водночас кошти від ЄС та міжнародних організацій знову істотно перевищили план (473,9 млрд грн, або 690,3 %), що стало ключовим джерелом перевиконання доходів. Доходи від операцій з капіталом залишилися недовиконаними (45,4 %), що зберігає структурну слабкість цього джерела фінансування.

Таблиця 2.13

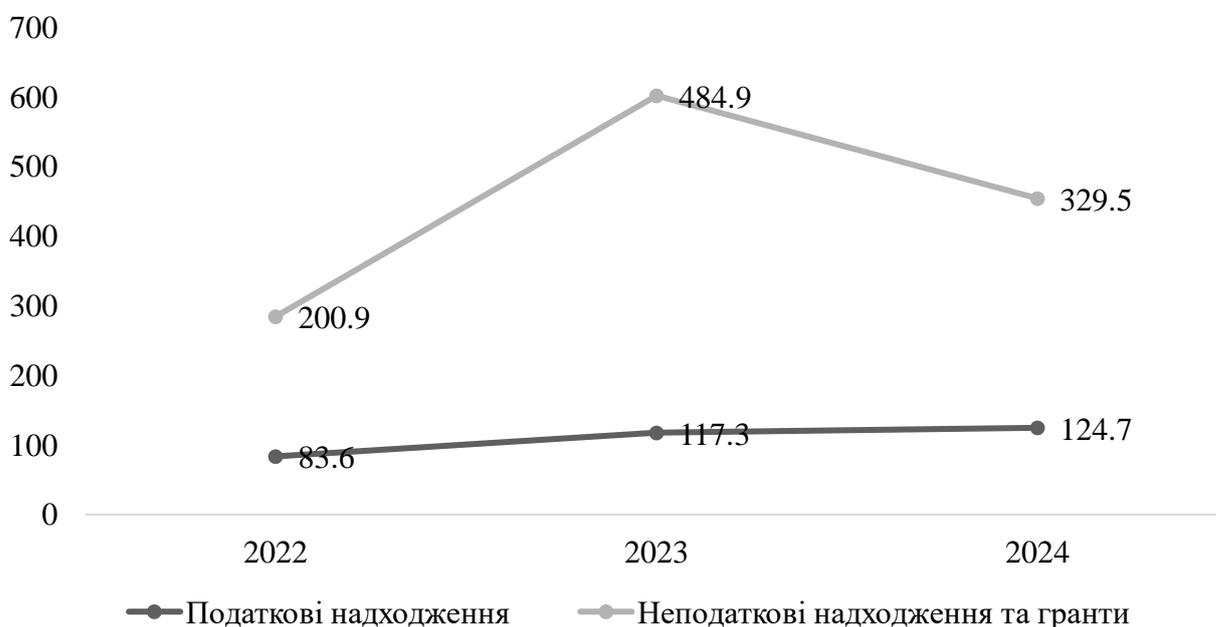
Виконання податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України станом на листопад 2025 р.

Показник	План, млрд грн	Факт, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Рівень виконання, %
Податкові надходження	2111,14	1640,41	-470,73	77,70
Неподаткові надходження	964,42	932,30	-32,12	96,67
Доходи від операцій з капіталом	0,39	0,24	-0,15	62,50
Кошти від ЄС та міжнародних організацій	398,71	356,90	-41,81	89,51
Цільові фонди	0,32	0,39	0,07	121,63
Доходи бюджету – усього	3519,04	2973,76	-545,28	84,50

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Станом на жовтень 2025 року доходи Державного бюджету України виконані на 84,5 %, що означає недоотримання 545,3 млрд грн від річного плану. Основним чинником недовиконання стали податкові надходження, рівень виконання яких становив лише 77,7 % (1640,4 млрд грн при плані 2111,1 млрд грн). Неподаткові надходження наблизилися до планових значень (96,7 %), частково згладжуючи податкове відставання. Кошти від ЄС та міжнародних організацій виконані на 89,5 %, що свідчить про нерівномірність надходження зовнішньої допомоги протягом року. Водночас цільові фонди

перевиконані на 21,6 %, а доходи від операцій з капіталом залишаються низькими (62,5 %), що підтверджує їх допоміжний характер у структурі доходів бюджету.

Рис. 2.5. Виконання податкових та неподаткових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 рр., %

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Загалом аналіз виконання податкових і неподаткових надходжень у 2022-2024 роках свідчить про подвійну природу перевиконання доходів бюджету. З одного боку, спостерігається поступове посилення ролі податкових надходжень як більш стабільного та прогнозованого джерела доходів. З іншого боку, значна частка перевиконання доходів і надалі формується за рахунок неподаткових та разових джерел, що обмежує можливості довгострокового бюджетного планування та підвищує фіскальні ризики.

Розрахуємо коефіцієнти ефективності формування доходів Державного бюджету України у 2022-2024 рр. (табл. 2.14).

Динаміка показників відображає перехід від кризового режиму фінансування у 2022 році до більш збалансованої моделі формування доходів у 2023-2024 роках, хоча рівень фіскальної самодостатності залишається

обмеженим.

Таблиця 2.14

**Коефіцієнти ефективності формування доходів Державного бюджету
України у 2022-2024 рр.**

Показник	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення		Відносне відхилення, %	
				2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Коефіцієнт фіскальної стійкості	0,59	0,55	0,57	-0,04	0,02	-6,78	3,64
Коефіцієнт дефіцитності бюджету	0,26	0,20	0,17	-0,06	-0,03	-23,08	-15,00
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,62	0,70	0,75	0,08	0,05	12,90	7,14
Оціночний рівень тінізації економіки, %	35	32	30	-3,00	-2,00	-8,57	-6,25
Коефіцієнт залежності від зовнішньої допомоги	0,38	0,34	0,30	-0,04	-0,04	-10,53	-11,76
Коефіцієнт покриття доходів міжнародною допомогою (пікові трансї)	0,21	0,18	0,15	-0,03	-0,03	-14,29	-16,67
Коефіцієнт внутрішнього доходного забезпечення	0,41	0,52	0,58	0,11	0,06	26,83	11,54

Складено автором на основі джерела: [12-15]

Коефіцієнт фіскальної стійкості у 2023 році зменшився на 0,04 пункту (-6,78 %) порівняно з 2022 роком, що зумовлено зростанням частки зовнішніх трансфертів у структурі доходів бюджету та скороченням податкової бази внаслідок воєнних дій. У 2024 році показник зріс на 0,02 пункту (3,64 %), що свідчить про часткове відновлення ролі податкових доходів та посилення фіскальної самостійності бюджету, однак рівень 2022 року повністю не досягнуто.

Коефіцієнт дефіцитності бюджету демонструє стійку тенденцію до зниження протягом усього аналізованого періоду. У 2023 році його значення скоротилося на 0,06 пункту (-23,08 %), а у 2024 році – ще на 0,03 пункту (-15,00 %). Така динаміка відображає поступове скорочення розриву між доходами і видатками бюджету, що є важливим чинником підвищення макрофінансової стабільності, хоча дефіцит залишається значним з огляду на

потреби воєнного фінансування.

Коефіцієнт бюджетного покриття у 2023 році зріс на 0,08 пункту (12,90 %), а у 2024 році – ще на 0,05 пункту (7,14 %), що свідчить про зростання здатності доходів бюджету покривати обсяг видатків без залучення додаткових джерел фінансування. Позитивна динаміка показника відображає як збільшення власних доходів бюджету, так і підвищення ефективності бюджетного планування в умовах воєнного стану.

Оціночний рівень тінізації економіки протягом 2022-2024 років демонструє тенденцію до поступового зниження. У 2023 році показник скоротився на 3 відсоткові пункти (-8,57 %), а у 2024 році – ще на 2 % (-6,25 %). Зменшення тіньового сектору створює передумови для розширення податкової бази та зростання стабільних доходів бюджету, хоча його частка залишається суттєвою і продовжує обмежувати фіскальний потенціал держави.

Коефіцієнт залежності від зовнішньої допомоги у 2023 році знизився на 0,04 пункту (-10,53 %), а у 2024 році – ще на 0,04 пункту (-11,76 %), що свідчить про поступове зменшення ролі міжнародної фінансової підтримки у формуванні доходів бюджету. Водночас абсолютний рівень залежності залишається високим, що зумовлює вразливість бюджетної системи до змін умов і обсягів зовнішнього фінансування.

Аналогічну тенденцію демонструє коефіцієнт покриття доходів міжнародною допомогою (пікові транші), який скоротився на 0,03 пункту у 2023 році (-14,29 %) та на 0,03 пункту у 2024 році (-16,67 %), отже, роль найбільших разових траншів міжнародної допомоги у формуванні доходів бюджету поступово зменшується, що позитивно впливає на прогнозованість бюджетних надходжень і знижує фіскальні ризики.

Коефіцієнт внутрішнього доходного забезпечення демонструє найбільш позитивну динаміку серед усіх показників. У 2023 році його значення зросло на 0,11 пункту (26,83 %), а у 2024 році – ще на 0,06 пункту (11,54 %), що свідчить про посилення ролі внутрішніх джерел фінансування у покритті

бюджетних видатків та формування більш стійкої доходної бази, що є ключовою передумовою зниження боргових і зовнішньофінансових ризиків у середньостроковій перспективі.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що у 2022-2024 роках відбувся поступовий перехід від критично високої залежності Державного бюджету України від зовнішніх джерел фінансування до більш збалансованої моделі формування доходів.

Проведемо оцінку стійкості перевиконання доходів Державного бюджету України у 2022-2024 рр. (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Оцінка стійкості перевиконання доходів Державного бюджету України у 2022-2024 рр.

Група доходів	Основні джерела	Характер надходжень	Роль у перевиконанні доходів	Оцінка стійкості
Стабільні податкові доходи	Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	Регулярні, прогнозовані, залежать від фонду оплати праці	Забезпечували системне зростання доходів упродовж 2022–2024 рр.	Висока
	Податок на додану вартість (ПДВ), насамперед з імпортованих товарів	Постійні, із сезонними коливаннями	Формували основу перевиконання доходів бюджету	Висока–середня
Непрямі податки з підвищеною волатильністю	Акцизний податок	Чутливі до ставок, споживчого попиту та регуляторних змін	Сприяли зростанню доходів, але з нерівномірною динамікою	Середня
Разові та нестійкі джерела	Гранти міжнародних партнерів	Тимчасові, залежать від зовнішніх рішень	Забезпечили значне перевиконання доходів у 2022–2023 рр.	Низька
	Інші неподаткові надходження, доходи від власності	Разові або адміністративні	Підвищували загальний обсяг доходів, але з високою мінливістю	Низька
Змішані джерела	Дивіденди НБУ, окремі платежі держпідприємств	Нерегулярні, залежать від фінансових результатів	Посилювали доходну базу у окремі роки	Середня–низька

Складено автором на основі джерела: [17; 31; 35-37]

З одного боку, системний характер перевиконання доходів підтверджується стійким зростанням податкових надходжень, насамперед податку на доходи фізичних осіб та податку на додану вартість. Надходження ПДФО демонстрували стабільну позитивну динаміку, що зумовлено відносною стійкістю фонду оплати праці, зростанням грошового забезпечення у секторі безпеки і оборони та розширенням бази оподаткування. Податок на додану вартість, особливо з імпортних товарів, також забезпечував регулярне перевищення планових показників, що свідчить про його роль як одного з найбільш прогнозованих бюджетоформуєчих податків.

З іншого боку, значна частка перевиконання доходів у 2022-2023 роках була сформована за рахунок разових та нестійких джерел, насамперед грантів міжнародних партнерів та окремих неподаткових надходжень. У 2022 році частка грантів у загальному обсязі доходів бюджету була надзвичайно високою, що дозволило суттєво перевищити планові показники, однак мало обмежений часовий характер [32, с. 90]. У 2023-2024 роках роль грантових надходжень поступово зменшувалася, однак вони й надалі залишалися важливим чинником перевиконання доходів [15].

Порівняння стабільних податкових доходів (ПДФО, ПДВ) з волатильними джерелами (гранти, інші неподаткові надходження, доходи від власності) свідчить про неоднорідну якість перевиконання бюджету. Якщо зростання податкових надходжень можна розглядати як прояв адаптації економіки та податкової системи до нових умов, то значна роль разових джерел обмежує можливості довгострокового прогнозування доходів та підвищує ризики бюджетної нестабільності у середньостроковій перспективі.

Отже, перевиконання доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках має змішаний характер. З одного боку, воно набуває системних рис завдяки зростанню стабільних податкових надходжень, з іншого – значною мірою залежить від нестійких і тимчасових джерел фінансування.

Проведений аналіз ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках засвідчив високу здатність

бюджетної системи до мобілізації фінансових ресурсів в умовах суттєвих економічних і структурних викликів. Упродовж усього досліджуваного періоду фактичні доходи бюджету систематично перевищували затвердені планові показники, що свідчить про результативність фіскальної політики та гнучкість механізмів бюджетного управління.

Разом із тим характер перевиконання доходів був неоднорідним за джерелами формування. Якщо у 2022 році ключову роль у забезпеченні доходної частини бюджету відігравали неподаткові надходження та зовнішня фінансова допомога, то у 2023-2024 роках спостерігалось поступове посилення ролі податкових надходжень, насамперед податку на доходи фізичних осіб, податку на додану вартість та акцизних платежів.

Оцінка рівня виконання окремих податків підтвердила, що найбільш стабільним і прогнозованим джерелом доходів бюджету виступав податок на доходи фізичних осіб, тоді як податок на додану вартість і акцизні податки забезпечували основний обсяг надходжень за рахунок непрямого оподаткування. Значна залежність від імпорто-орієнтованих податків і нестійких неподаткових надходжень зумовлює підвищені фіскальні ризики у середньостроковій перспективі.

У 2025 році, станом на жовтень, спостерігається недовиконання річного плану доходів, зумовлене передусім відставанням податкових надходжень, що підкреслює збереження структурних обмежень податкової бази. Загалом отримані результати підтверджують високу залежність доходної частини бюджету від зовнішніх та неподаткових джерел, які мають нестабільний і переважно ситуативний характер.

Відтак, для підвищення стійкості бюджетної системи у подальшому доцільно зосередити зусилля на розширенні прогнозованої податкової бази, зменшенні залежності від нестабільних джерел фінансування та удосконаленні механізмів середньострокового планування доходів бюджету.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми формування доходів бюджету в умовах воєнного стану

Формування доходної частини державного бюджету є ключовою передумовою забезпечення фінансової спроможності держави та виконання нею базових соціально-економічних і оборонних функцій. В умовах воєнного стану зазначений процес зазнає суттєвих трансформацій під впливом скорочення економічної активності, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, змін у структурі споживчого попиту, а також необхідності оперативної адаптації податкової та бюджетної політики до надзвичайних умов функціонування економіки.

Умови воєнного стану актуалізували низку системних проблем у формуванні доходної частини бюджету, пов'язаних із трансформацією податкової структури, підвищенням волатильності неподаткових надходжень та посиленням зовнішньої фінансової залежності. Зазначені процеси зумовлюють необхідність комплексного дослідження причин і наслідків змін у доходній базі бюджету [4].

Аналіз структури доходів Державного бюджету України є ключовим елементом оцінювання ефективності бюджетної політики та фінансової спроможності держави в умовах воєнного стану. У період 2022-2024 років система формування бюджетних доходів зазнала суттєвих трансформацій, зумовлених скороченням економічної активності, руйнуванням виробничої інфраструктури, зміною логістичних ланцюгів, а також необхідністю оперативної адаптації податкової політики до надзвичайних умов функціонування економіки.

Податкові надходження упродовж аналізованого періоду залишалися базовим джерелом формування доходної частини бюджету, однак їх динаміка

та структура за окремими податковими інструментами істотно змінювалися. Дослідження показало, що у 2023 році обсяг податкових надходжень зріс на 253,78 млрд грн, або на 26,72 % порівняно з 2022 роком [35]. Основний приріст було забезпечено внутрішніми податками на товари та послуги, передусім ПДВ, що відображає зростання ролі непрямого оподаткування в умовах зниження прибутковості бізнесу та доходів населення.

Найбільш вагомим чинником зростання податкових надходжень у 2023 році стало збільшення ПДВ з імпорتنих товарів, що свідчить про зростаючу залежність бюджету від зовнішньоекономічних операцій та імпортного споживання. Водночас надходження від ПДВ з вітчизняних товарів залишалися практично незмінними, що відображає обмежене відновлення внутрішнього виробництва в умовах воєнних дій. Податки на доходи та прибуток зросли більш помірними темпами, що зумовлено нерівномірною динамікою ринку праці та високими ризиками ведення підприємницької діяльності.

У 2024 році темпи зростання податкових надходжень суттєво прискорилися: абсолютний приріст становив 443,65 млрд грн, або 36,85 % [12]. Найдинамічніше зростали надходження від податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств, що свідчить про часткове відновлення економічної активності, стабілізацію фонду оплати праці та адаптацію бізнесу до умов тривалого воєнного стану. Водночас у структурі податкових доходів зберігалася значна роль непрямих податків, насамперед ПДВ та акцизів, які забезпечували відносну стабільність бюджетних надходжень.

Негативною тенденцією аналізованого періоду є стале скорочення рентних платежів, що відображає обмеження доступу до природних ресурсів, зменшення обсягів видобутку та зниження фіскальної ролі цього джерела доходів бюджету. Вказана динаміка звужує фінансову базу бюджету та підсилює ризик надмірної концентрації доходів за рахунок окремих податків.

Структурний аналіз доходів Державного бюджету України за 2022-2024 роки свідчить про істотні зрушення у співвідношенні податкових і

неподаткових надходжень. У 2022 році домінуючу роль у формуванні доходів відігравали податки, пов'язані з імпортними операціями, що забезпечувало наповнення бюджету в умовах скорочення внутрішнього виробництва. Водночас частка прямих податків була відносно низькою, що відображало кризовий стан економіки на початковому етапі повномасштабної війни [14].

У 2023 році відбулося різке зростання неподаткових надходжень, зумовлене насамперед збільшенням власних надходжень бюджетних установ та надходженням значних обсягів зовнішньої фінансової допомоги [13]. Виявлена динаміка була зумовлена переважно екстенсивними та ситуативними чинниками й не супроводжувалася структурним розширенням податкової бази, що негативно впливало на довгострокову стійкість бюджетних доходів. У 2024 році структура доходів набула більш збалансованого характеру: зросла роль податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств, водночас частка неподаткових і трансфертних надходжень дещо скоротилася [14]. Отже, простежується поступова відмова від екстрених бюджетних механізмів на користь стабільнішої внутрішньої ресурсної моделі, попри збереження значної ролі зовнішньої допомоги.

Аналіз співвідношення прямих і непрямих податків дозволяє виокремити ключові проблеми формування доходів бюджету в умовах воєнного стану. У 2022-2023 роках фіскальна модель характеризувалася домінуванням непрямих податків, що забезпечувало відносну стабільність доходів, але водночас посилювало регресивний характер оподаткування та підвищувало ціновий тиск на споживчий ринок.

Зростання питомої ваги прямих податків у 2024 році є позитивним сигналом, однак цей процес залишається вразливим до макроекономічних шоків, змін у зайнятості та фінансових результатах підприємств. Значна залежність бюджету від ПДВ з імпортних товарів підвищує чутливість доходної частини до коливань зовнішньої торгівлі, валютного курсу та логістичних обмежень.

Порівняльний аналіз частки податкових надходжень у ВВП України та окремих країн ЄС засвідчує, що рівень податкової мобілізації в Україні істотно нижчий за європейські стандарти [53-55]. У результаті зменшуються можливості самодостатнього фінансування бюджетних витрат, а дохідна база бюджету набуває стійкої залежності від неподаткових і зовнішніх надходжень.

Проведений структурний аналіз податкових надходжень Державного бюджету України у 2022-2024 роках свідчить, що формування доходів бюджету в умовах воєнного стану відбувалося в умовах високої невизначеності та структурних дисбалансів. Домінування непрямих податків забезпечувало короткострокову фіскальну стабільність, однак посилювало залежність бюджету від імпорту та споживчого попиту.

Водночас у 2024 році простежується тенденція до поступового відновлення ролі прямих податків, що може розглядатися як ознака адаптації економіки та податкової системи до умов тривалих кризових викликів. Разом із цим висока волатильність неподаткових надходжень і значна роль зовнішньої фінансової допомоги формують додаткові фіскальні ризики та ускладнюють середньострокове бюджетне планування.

Проблеми формування доходів бюджету України в умовах воєнного стану узагальнено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Проблеми формування доходів бюджету України
в умовах воєнного стану**

№	Проблема	Відображення у структурі доходів бюджету	Фіскальні наслідки
1	2	3	4
1	Звуження внутрішньої податкової бази	Зниження питомої ваги прямих податків у 2022-2023 рр. Частка прямих податків зменшилася з 14,8 % у 2022 р. до 13,1 % у 2023 р.	Обмеження фіскальної автономії бюджету, зростання залежності від непрямих податків
2	Домінування непрямих податків	Переважаючі ПДВ та акцизів у структурі доходів. Частка непрямих податків коливалася в межах 28,0-33,7 %	Підвищення цінового тиску, регресивний характер податкового навантаження
3	Висока залежність від імпортних операцій	Зростання ролі ПДВ з імпортних товарів. ПДВ з імпорту: 253,05 → 466,13 млрд грн (↑84,2 % за 2022-2024 рр.)	Чутливість доходів бюджету до валютних і логістичних ризиків

Продовж. табл. 3.1

1	2	3	4
4	Скорочення ресурсних доходів	Зменшення рентної плати. Рентна плата: ↓29,33 % у 2023 р.; ↓13,09 % у 2024 р.	Звуження довгострокової ресурсної бази бюджету
5	Волатильність неподаткових надходжень	Різке зростання у 2023 р. та стабілізація у 2024 р. Неподаткові надходження: 346,3 → 991,6 → 974,4 млрд грн	Обмеження прогнозованості бюджетного планування
6	Залежність від зовнішньої фінансової допомоги	Значна роль грантів і трансфертів. Частка грантів у доходах: 26,9 % (2022 р.) → 15,2 % (2024 р.)	Фіскальні ризики у разі скорочення міжнародної підтримки
7	Нерівномірність виконання доходів	Перевиконання бюджету за рахунок разових джерел. Перевиконання доходів у 2023 р. – 201,0 %	Ілюзія фіскальної стійкості без структурного зростання податкових надходжень

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Отже, проведений аналіз формування та виконання доходної частини Державного бюджету України в умовах воєнного стану засвідчив наявність глибоких структурних трансформацій у системі бюджетних доходів. У 2022-2024 роках податкові надходження залишалися основою дохідної бази бюджету, однак їх структура характеризувалася домінуванням непрямих та імпорто-орієнтованих податків, високою волатильністю неподаткових надходжень і значною залежністю від зовнішньої фінансової допомоги. Отримана фіскальна стабільність мала переважно короткостроковий характер і не супроводжувалася формуванням стійких джерел зростання власних бюджетних ресурсів.

Оцінка ефективності виконання доходів бюджету підтвердила, що перевиконання планових показників у досліджуваному періоді мало змішаний характер. З одного боку, простежується поступове відновлення ролі стабільних податкових надходжень, зокрема податку на доходи фізичних осіб і податку на додану вартість. З іншого боку, значна частка приросту доходів формувалася за рахунок разових і зовнішніх джерел, що обмежує фіскальну самодостатність бюджету та ускладнює середньо- і довгострокове бюджетне

планування в умовах підвищеної економічної невизначеності.

Виявлені проблеми формування доходної бази бюджету та нерівномірність її джерел зумовлюють необхідність переходу від екстенсивної моделі наповнення бюджету до системного підвищення ефективності адміністрування доходів. У цьому контексті особливої актуальності набуває удосконалення податкового адміністрування, зниження втрат доходів, розширення податкової бази та підвищення прогнозованості бюджетних надходжень, що й визначає логіку та зміст наступного розділу, присвяченого шляхам підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України.

3.2. Шляхи підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України

Функціонування бюджетної системи України в умовах воєнного стану супроводжується безпрецедентними викликами, пов'язаними з руйнуванням економічного потенціалу, скороченням податкової бази, порушенням логістичних і виробничих ланцюгів, а також зростанням потреб у фінансуванні оборонних і соціальних видатків. За таких обставин стійкість доходної частини Державного бюджету набуває визначального значення не лише для забезпечення поточних бюджетних зобов'язань, але й для формування фінансових передумов післявоєнної відбудови та відновлення економіки.

Результати аналізу доходів бюджету у 2022-2024 роках засвідчили, що перевиконання бюджетних показників значною мірою забезпечувалося за рахунок нестійких і зовнішніх джерел фінансування, тоді як внутрішня податкова база залишалася вразливою до воєнних і макроекономічних шоків. Така структура доходів, попри її короткострокову ефективність, не створює достатніх передумов для довгострокової фінансової самодостатності держави в період відновлення, що, у свою чергу, актуалізує потребу переходу від екстенсивної моделі наповнення бюджету до системного підвищення

ефективності адміністрування доходів як ключового інструменту зміцнення фіскальної стійкості.

У цьому контексті підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України розглядається як стратегічний напрям фінансової політики воєнного та післявоєнного періоду.

Основні напрями підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного та післявоєнного періоду відображено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Основні напрями підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного та післявоєнного періоду

Складено автором на основі джерела: [43; 44; 48; 49]

1. Удосконалення податкового адміністрування. Удосконалення податкового адміністрування є одним із ключових напрямів підвищення ефективності формування доходної частини Державного бюджету України в

умовах воєнного та післявоєнного періоду. Висока волатильність податкових надходжень, звуження податкової бази та обмежені можливості її швидкого розширення зумовлюють необхідність зосередження уваги саме на підвищенні якості адміністрування чинних податків і зборів. У сучасних умовах податкове адміністрування має виконувати не лише фіскальну, а й стабілізаційну функцію, забезпечуючи своєчасність, повноту та прогнозованість надходжень до бюджету.

Зазначений напрям спрямований на вдосконалення організаційних, інформаційних і контрольних механізмів справляння податків, зменшення втрат бюджету внаслідок ухилення від оподаткування та підвищенні рівня добровільного виконання податкових зобов'язань [43]. Особливого значення набуває адаптація податкового адміністрування до умов воєнного стану, що передбачає спрощення окремих процедур для сумлінних платників, водночас посилюючи контроль за операціями з підвищеним рівнем податкових ризиків (дозволяє поєднати фіскальну ефективність із підтримкою економічної активності).

У межах даного напрямку доцільно реалізувати такі завдання [43]:

- впровадження ризикоорієнтованого підходу до податкового контролю з концентрацією перевірочних заходів на операціях із високою ймовірністю податкових порушень;
- розширення цифровізації податкових процедур шляхом автоматизації адміністрування ПДВ, акцизів та податку на доходи фізичних осіб;
- інтеграція інформаційних систем податкових, митних і фінансових органів з метою підвищення якості обміну даними та зменшення можливостей для зловживань;
- розвиток сервісної моделі взаємодії з платниками податків, спрямованої на підвищення рівня податкової дисципліни та добровільної сплати податків.

Послідовне впровадження зазначених заходів сприятиме підвищенню повноти та своєчасності податкових надходжень до Державного бюджету

України без підвищення податкового навантаження на економіку. Підвищиться прозорість податкових відносин і знизиться рівень податкових втрат, зумовлених тінізацією та ухиленням від оподаткування. У середньостроковій перспективі це створить передумови для формування більш стабільної та прогнозованої доходної бази бюджету, що є критично важливим для фінансування оборонних потреб і реалізації програм післявоєнної відбудови.

2. Розширення та стабілізація податкової бази. Розширення та стабілізація податкової бази є необхідною умовою підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Проведений аналіз показав, що у 2022-2024 роках зростання доходів бюджету значною мірою забезпечувалося за рахунок непрямих податків і зовнішніх джерел фінансування, тоді як потенціал внутрішньої податкової бази залишався обмеженим. Така ситуація знижує фінансову самодостатність бюджету та підвищує його вразливість до макроекономічних і зовнішньополітичних ризиків.

Зміст цього заходу полягає у створенні умов для розширення кола платників податків і збільшення обсягів оподатковуваних доходів без підвищення податкових ставок. Особливе значення має детінізація економіки, легалізація трудових доходів і підприємницької діяльності, а також поступове посилення ролі прямих податків як більш стабільного та прогнозованого джерела бюджетних надходжень. У післявоєнний період розширення податкової бази має тісно поєднуватися з політикою економічного відновлення, підтримки малого та середнього бізнесу й стимулювання інвестиційної активності.

У межах даного напрямку доцільно реалізувати такі завдання [44]:

- зменшення масштабів тіньової економіки шляхом посилення контролю за неформальною зайнятістю та використання цифрових інструментів обліку доходів;

- створення стимулів для добровільної легалізації доходів фізичних осіб

і суб'єктів господарювання;

- посилення ролі податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств через розширення бази оподаткування, а не підвищення ставок;
- оптимізація системи податкових пільг з урахуванням їх фіскальної ефективності та економічної доцільності.

Реалізація зазначених завдань сприятиме формуванню більш широкої та стійкої податкової бази, що забезпечить зростання прогнозованих доходів бюджету. Зменшення залежності від непрямих та імпортно-орієнтованих податків підвищить стійкість бюджетної системи до зовнішніх шоків. У довгостроковій перспективі це створить фінансові передумови для відновлення економіки та сталого розвитку державних фінансів.

3. Оптимізація структури доходів Державного бюджету України. Оптимізація структури доходів бюджету є важливим напрямом підвищення ефективності адміністрування доходів, спрямованим на зменшення структурних дисбалансів у доходній частині бюджету. Отримані результати аналізу структури доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках засвідчив домінування непрямих податків, зокрема податку на додану вартість з імпортних товарів, а також значну частку нестійких неподаткових і трансфертних надходжень.

Метою даного напрямку є формування більш збалансованої структури доходів бюджету шляхом диверсифікації джерел надходжень і зниження надмірної залежності від окремих бюджетоформуючих податків. В умовах воєнного та післявоєнного періоду особливо важливим є поєднання фіскальної стабільності з економічною доцільністю, що передбачає поступове посилення ролі внутрішніх податкових джерел і зменшення частки разових та ситуативних надходжень [43].

У межах даного напрямку необхідно реалізувати такі завдання [43]:

- зменшення надмірної залежності бюджету від непрямих і імпортно-орієнтованих податків;
- диверсифікація джерел доходів за рахунок розвитку прямих податків і

окремих ресурсних платежів;

- підвищення ролі стабільних податкових надходжень у структурі доходів бюджету;

- обмеження використання разових і нестійких джерел доходів у бюджетному плануванні.

Виконання визначених завдань дозволить підвищити структурну стійкість доходної частини бюджету та зменшити її чутливість до зовнішніх і макроекономічних коливань. Збалансована структура доходів створить умови для більш реалістичного бюджетного прогнозування та ефективнішого управління державними фінансами. У результаті бюджетна система стане більш адаптивною до викликів воєнного та післявоєнного розвитку.

4. Підвищення якості бюджетного планування доходів. Підвищення якості бюджетного планування доходів є необхідною передумовою ефективного адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Результати аналізу виконання доходної частини бюджету за 2022-2024 роки засвідчили суттєві відхилення між плановими та фактичними показниками, що зумовлювалося як високою макроекономічною невизначеністю, так і обмеженістю застосовуваних прогнозно-планових інструментів [48].

Зазначений напрям спрямований на формування більш реалістичних і обґрунтованих планових показників доходів бюджету з урахуванням динаміки економічних процесів, воєнних ризиків та особливостей післявоєнної відбудови. Важливим є перехід від інерційного планування до системного використання аналітичних і прогнозних методів, що дозволяють своєчасно враховувати зміни у податковій базі та структурі доходів.

У межах даного напрямку доцільно реалізувати такі завдання:

- удосконалення методології планування доходів бюджету з урахуванням структурних змін у податковій системі;

- підвищення ролі аналітичних розрахунків у процесі формування планових показників;

- узгодження планових показників доходів із макроекономічними прогнозами та параметрами бюджетної політики;
- мінімізація практики використання завищених або формально збалансованих показників доходів [48].

Запровадження окреслених заходів дозволить підвищити обґрунтованість і реалістичність бюджетних планів, зменшити масштаб відхилень між планом і фактом та підвищити довіру до бюджетної політики, що у свою чергу, створить умови для більш ефективного управління бюджетними ресурсами та посилить фіскальну дисципліну в умовах воєнного та післявоєнного розвитку.

5. Удосконалення прогнозування доходів Державного бюджету України. Удосконалення прогнозування доходів бюджету є важливим напрямом підвищення ефективності їх адміністрування, оскільки саме якість прогнозів визначає рівень стабільності та передбачуваності бюджетної політики. В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови економіки прогнозування доходів ускладнюється підвищеною волатильністю макроекономічних показників, нерівномірністю надходжень і значною залежністю від зовнішніх факторів.

Даний напрям передбачає застосування сучасних методів прогнозування, що враховують багатоваріантність розвитку економічної ситуації. Використання сценарного підходу дозволяє оцінювати можливі коливання доходів бюджету залежно від темпів економічного відновлення, динаміки зайнятості, зовнішньої фінансової підтримки та воєнно-політичних ризиків.

У межах даного напрямку необхідно реалізувати такі завдання:

- запровадження сценарного прогнозування доходів бюджету (базового, оптимістичного та песимістичного);
- оцінювання чутливості податкових надходжень до змін ключових макроекономічних показників;
- регулярне коригування прогнозів доходів з урахуванням фактичної

динаміки надходжень;

- удосконалення інформаційної бази прогнозування шляхом використання оперативних даних податкових і митних органів [49].

Послідовне впровадження зазначених заходів сприятиме підвищенню точності прогнозів доходів бюджету та зменшенню ризиків суттєвих бюджетних дисбалансів, що дозволить своєчасно коригувати бюджетну політику та забезпечити стабільне фінансування пріоритетних державних видатків у складних умовах воєнного та післявоєнного періоду.

6. Посилення інституційної координації у сфері адміністрування доходів бюджету. Посилення інституційної координації між органами державної влади є важливим напрямом підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України. В умовах воєнного стану зростає значення узгодженості дій податкових, митних, фінансових і контрольних органів, оскільки фрагментарність управлінських рішень негативно впливає на повноту та своєчасність надходжень до бюджету.

Зміст цього напрямку полягає у створенні ефективного механізму взаємодії між ключовими суб'єктами адміністрування доходів, що забезпечує обмін інформацією, узгодження прогнозних показників і координацію контрольних заходів. Особливу роль відіграє налагодження системної взаємодії між Міністерством фінансів України та податковими і митними органами.

У межах даного напрямку доцільно реалізувати такі завдання [49]:

- удосконалення механізмів інформаційного обміну між державними органами;

- координація дій податкових і митних органів у сфері адміністрування доходів;

- узгодження прогнозних і планових показників доходів бюджету між відповідальними органами;

- підвищення інституційної відповідальності за виконання планових показників доходів.

Реалізація відповідних заходів матиме позитивний вплив на ефективність управління доходами бюджету, зменшити дублювання функцій і забезпечити більш цілісний підхід до фіскальної політики. У результаті посиляться фіскальна дисципліна та зросте стабільність бюджетної системи.

7. Зменшення залежності бюджету від зовнішніх і разових джерел доходів. Зменшення залежності від зовнішніх і разових джерел доходів є стратегічним напрямом підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного та післявоєнного періоду. Значна роль міжнародної фінансової допомоги та нестійких неподаткових надходжень у формуванні доходів бюджету забезпечувала короткострокову фінансову стабільність, однак водночас підвищувала фіскальні ризики у середньостроковій перспективі.

Зазначений напрям орієнтований на поступовому заміщенні нестійких джерел доходів більш прогнозованими внутрішніми податковими надходженнями. Особливе значення має формування такої структури доходів бюджету, яка забезпечує фінансову самодостатність держави та знижує вразливість до змін зовнішньополітичної кон'юнктури.

У межах даного напрямку необхідно реалізувати такі завдання [49]:

- поступове скорочення частки грантів і разових трансфертів у доходах бюджету;
- посилення ролі стабільних податкових надходжень як основи доходної бази;
- обмеження використання нестійких доходів у процесі бюджетного планування;
- формування довгострокової стратегії заміщення зовнішньої допомоги внутрішніми ресурсами.

У результаті реалізації запропонованих заходів очікується підвищення фінансової самодостатності бюджету та зменшенню фіскальних ризиків. У довгостроковій перспективі це створить передумови для сталого фінансування державних видатків і реалізації програм післявоєнної відбудови на основі

власних бюджетних ресурсів.

Таким чином, в умовах воєнного та післявоєнного періоду ключовими пріоритетами фіскальної політики мають стати удосконалення податкового адміністрування, розширення та стабілізація податкової бази, оптимізація структури доходів і підвищення якості бюджетного планування та прогнозування. Запропоновані напрями є взаємопов'язаними та спрямованими на зменшення залежності бюджету від нестійких і зовнішніх джерел фінансування, а також на підвищення прогнозованості та стійкості доходної частини бюджету.

Запровадження комплексу окреслених заходів дозволить посилити фіскальну самодостатність держави, знизити податкові втрати та сформувати більш збалансовану й адаптивну систему мобілізації бюджетних ресурсів. У довгостроковій перспективі це створює фінансові передумови для стабільного фінансування оборонних і соціально-економічних видатків, а також для реалізації програм післявоєнної відбудови та сталого розвитку державних фінансів.

3.3. Стратегія формування доходів Державного бюджету України на період повоєнного відновлення

Формування стратегії доходів Державного бюджету на період повоєнного відновлення є одним із ключових завдань державної фінансової політики, оскільки саме дохідна частина бюджету визначає реальні можливості відбудови економіки, соціальної сфери та інфраструктури. Повномасштабна війна призвела до глибоких структурних змін у національній економіці, зниження виробничого потенціалу, скорочення податкової бази та зростання дефіциту бюджету, що зумовило безпрецедентну залежність державних фінансів від зовнішньої допомоги. У цих умовах післявоєнний етап розвитку вимагає переходу від режиму кризового бюджетного управління до стратегічно орієнтованої моделі формування доходів, спрямованої на

забезпечення фінансової стійкості та довгострокового економічного зростання Україна [41, с. 5].

Специфіка повоєнного періоду полягає у поєднанні необхідності фінансування масштабних відновлювальних програм із потребою мінімізувати фіскальні ризики та не допустити надмірного податкового тиску на суб'єктів господарювання і населення. Військові дії суттєво трансформували структуру доходів бюджету: зросла роль зовнішніх грантів і трансфертів, тоді як податкові надходження зазнали значних коливань через падіння економічної активності, релокацію бізнесу та зменшення чисельності зайнятого населення. За таких умов стратегія формування доходів бюджету у післявоєнний період має бути спрямована на поступове відновлення системної ролі податкових надходжень як основи фінансової самодостатності держави та зменшення залежності від нестійких і разових джерел фінансування.

Ключовою стратегічною метою дохідної політики у повоєнний період є забезпечення достатнього, стабільного та прогнозованого рівня бюджетних надходжень, який дозволить фінансувати відбудову інфраструктури, підтримку соціально вразливих верств населення, розвиток оборонного сектору та модернізацію економіки [33, с. 131]. Досягнення цієї мети можливе лише за умови поєднання фіскальної стабільності з економічним стимулюванням, що передбачає орієнтацію не на формальне підвищення податкових ставок, а на розширення податкової бази, детінізацію економіки та відновлення підприємницької активності.

Прогноз доходів Державного бюджету України на 2026–2028 роки відповідно до Бюджетної декларації наведений у таблиці 3.2.

Прогнозні показники доходів Державного бюджету України на 2026–2028 роки, визначені у Бюджетній декларації, свідчать про поступове відновлення та нарощування дохідної бази бюджету у середньостроковій перспективі. Загальний обсяг доходів зростає з 2 718,2 млрд грн у 2026 році до 3 190,4 млрд грн у 2028 році, що відповідає приросту на 472,2 млрд грн, або 17,4 %, протягом прогнозного періоду.

Таблиця 3.2

Прогноз доходів Державного бюджету України на 2026–2028 роки

Показник	2026 рік	2027 рік	2028 рік
Доходи	2 718 160,9	2 880 009,6	3 190 404,7
Загальний фонд	2 553 014,7	2 794 872,5	3 107 823,1
Спеціальний фонд	165 146,2	85 137,1	82 581,6
Податкові надходження	2 284 539,4	2 562 337,8	2 883 562,5
Неподаткові надходження	335 597,2	243 094,7	241 554,2
Інші доходи	31 934,7	20 620,0	1 210,1
Офіційні трансферти	17 589,7	27 957,2	38 078,0

*Складено автором на основі джерела [59]

Ключовим драйвером зростання доходів залишаються податкові надходження, обсяг яких, за прогнозом, збільшиться з 2 284,5 млрд грн у 2026 році до 2 883,6 млрд грн у 2028 році. Абсолютний приріст податкових доходів становить 599,0 млрд грн, що свідчить про орієнтацію бюджетної політики на розширення внутрішньої податкової бази в умовах повоєнного відновлення економіки. Зростання податкових надходжень обумовлюється прогнозованим підвищенням економічної активності, зростанням зайнятості, розширенням фонду оплати праці та поступовою детінізацією економіки.

Структура доходів бюджету за прогнозний період зазнає позитивних змін з позиції фінансової стійкості. Частка загального фонду у складі доходів зростає з 2 553,0 млрд грн у 2026 році до 3 107,8 млрд грн у 2028 році, тоді як обсяг спеціального фонду скорочується з 165,1 млрд грн до 82,6 млрд грн. Така динаміка свідчить про зменшення ролі разових і цільових надходжень та перехід до більш стабільної моделі формування доходів бюджету.

Водночас прогнозується скорочення неподаткових надходжень з 335,6 млрд грн у 2026 році до 241,6 млрд грн у 2028 році, а також суттєве зменшення категорії інших доходів, що знижуються майже до мінімального рівня. Це свідчить про поступову відмову від нестійких джерел наповнення бюджету, характерних для воєнного періоду, та підвищення ролі системних податкових

надходжень.

Офіційні трансферти у прогностному періоді залишаються відносно незначними за обсягом, однак демонструють тенденцію до зростання з 17,6 млрд грн у 2026 році до 38,1 млрд грн у 2028 році. Така динаміка відображає збереження підтримки з боку міжнародних партнерів, водночас без критичної залежності доходної частини бюджету від зовнішньої фінансової допомоги.

Отже, прогноз доходів Державного бюджету України на 2026–2028 роки свідчить про перехід до більш фінансово самодостатньої моделі бюджетної системи, в основі якої лежить зростання податкових надходжень та підвищення ролі загального фонду бюджету. Реалізація такого сценарію створює передумови для підвищення прогнозованості бюджетної політики, зменшення фіскальних ризиків і формування стабільної фінансової бази для повоєнного економічного відновлення.

Важливою складовою стратегії формування доходів бюджету у повоєнний період є удосконалення податкового адміністрування. Підвищення ефективності адміністрування податків розглядається як один із найбільш результативних інструментів зростання доходів без додаткового фіскального навантаження. Цифровізація податкових процедур, впровадження ризик-орієнтованих підходів до контролю, розширення аналітичних інструментів і мінімізація адміністративних бар'єрів для платників податків створюють передумови для зростання добровільної сплати податків та скорочення масштабів ухилення від оподаткування. У післявоєнний період це набуває особливого значення, оскільки бізнес функціонує в умовах підвищеної невизначеності та обмежених фінансових ресурсів [34, с. 77].

Не менш важливим елементом стратегії формування доходів Державного бюджету є стимулювання економічної активності як базового джерела розширення податкової бази. Повоєнне відновлення економіки передбачає активізацію інвестиційних процесів, відновлення промислового виробництва, розвиток малого і середнього бізнесу та зростання зайнятості. За таких умов дохідна політика держави повинна бути тісно інтегрована з

інвестиційною, промисловою та регіональною політикою. Податкові стимули для інвестицій у відбудову, підтримка підприємств у постраждалих регіонах, розвиток інноваційних та експортно орієнтованих галузей формують мультиплікативний ефект, який проявляється у зростанні надходжень з ПДФО, податку на прибуток підприємств та непрямих податків [50].

У повоєнний період особливої уваги потребує формування справедливого та економічно обґрунтованого податкового навантаження. Надмірна фіскальна концентрація може стримувати відновлення бізнесу та стимулювати подальшу тінізацію економіки, що негативно позначається на доходах бюджету в середньостроковій перспективі. Тому стратегія формування доходів повинна ґрунтуватися на принципах податкової нейтральності, прозорості та соціальної справедливості, що сприятиме відновленню довіри платників податків до державних інституцій і підвищенню рівня податкової дисципліни.

Важливу роль у структурі доходів бюджету у післявоєнний період відіграють неподаткові надходження, які, хоча і не є базовим джерелом фінансування, можуть забезпечувати додаткову стабільність дохідної частини бюджету. Підвищення ефективності управління державною власністю, удосконалення корпоративного управління державними підприємствами, розвиток механізмів державно-приватного партнерства та концесій дозволяють збільшити регулярні неподаткові доходи без підвищення податкового тиску на економіку [40]. У контексті повоєнного відновлення це створює додаткові фінансові ресурси для реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів.

Окреме місце у стратегії формування доходів Державного бюджету займає трансформація ролі міжнародної фінансової допомоги. У період воєнного стану зовнішні гранти та трансферти стали ключовим чинником підтримання бюджетної стабільності, однак у повоєнний період стратегічним завданням є поступове скорочення залежності від таких джерел. Міжнародна допомога має поступово переорієнтуватися з покриття поточних бюджетних

витрат на фінансування інвестиційних проєктів, спрямованих на відбудову економіки та підвищення її конкурентоспроможності. У результаті зменшуються боргові ризики та формується фінансово стійка основа для довгострокового зростання доходів Державного бюджету [4].

Реалізація комплексної стратегії формування доходів Державного бюджету у період повоєнного відновлення має забезпечити перехід до фінансово стійкої моделі бюджетної системи, здатної адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів. Очікуваним результатом є поступове зростання частки стабільних податкових надходжень у загальній структурі доходів, зменшення волатильності бюджетних показників, підвищення прогнозованості фіскальної політики та зміцнення макроекономічної стабільності.

У середньостроковій перспективі формування доходної частини Державного бюджету України здійснюватиметься з урахуванням поступового скорочення обсягів зовнішньої фінансової підтримки та одночасного збереження стратегічної співпраці з міжнародними кредиторами й партнерами. Відповідно до положень Бюджетної декларації на 2026–2028 роки, зовнішнє фінансування розглядається як важливий, але допоміжний інструмент забезпечення бюджетної стабільності та фінансування повоєнного відновлення, а не як базове джерело покриття поточних видатків.

Основними партнерами України у сфері зовнішнього фінансування у прогнозованому періоді залишатимуться міжнародні фінансові організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Європейський Союз, Світовий банк, а також європейські фінансові інституції розвитку.

Очікувані джерела зовнішнього фінансування Державного бюджету України у 2026-2028 роках наведені у таблиці 3.3.

Аналіз очікуваних джерел зовнішнього фінансування Державного бюджету України у 2026–2028 роках свідчить про трансформацію ролі міжнародної фінансової допомоги в системі державних фінансів у післявоєнний період. Відповідно до положень Бюджетної декларації, зовнішнє

фінансування поступово втрачає статус основного джерела покриття бюджетного дефіциту та набуває характеру інструменту підтримки макрофінансової стабільності й фінансування структурних та інвестиційних проєктів.

Таблиця 3.3

Очікувані джерела зовнішнього фінансування Державного бюджету України у 2026–2028 роках

Кредитор / партнер	Форма співпраці	Роль у бюджетній стратегії
МВФ	Кредити в межах програм Stand-by / EFF	Макрофінансова стабілізація, виконання структурних реформ
Європейський Союз	Макрофінансова допомога, кредити	Підтримка бюджету та фінансування відбудови
Світовий банк	Кредити Development Policy Loan	Реформи, інституційна стійкість
ЄБРР, ЄІБ	Пільгові кредити	Інвестиційні та інфраструктурні проєкти
Двосторонні партнери	Кредити, у т.ч. під заморожені активи	Зниження боргового навантаження

*Складено автором на основі джерела [59]

Аналіз очікуваних джерел зовнішнього фінансування Державного бюджету України у 2026–2028 роках свідчить про трансформацію ролі міжнародної фінансової допомоги в системі державних фінансів у післявоєнний період. Відповідно до положень Бюджетної декларації, зовнішнє фінансування поступово втрачає статус основного джерела покриття бюджетного дефіциту та набуває характеру інструменту підтримки макрофінансової стабільності й фінансування структурних та інвестиційних проєктів.

Ключовим партнером України у прогностичному періоді залишається Міжнародний валютний фонд, співпраця з яким забезпечує доступ до пільгового кредитного фінансування в межах програм Stand-by та Extended Fund Facility. Значення МВФ полягає не лише у прямій фінансовій підтримці, а й у формуванні інституційних передумов для реалізації фіскальних і структурних реформ, що підвищує довіру інших міжнародних кредиторів та

інвесторів до бюджетної політики держави.

Фінансування з боку Європейського Союзу, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку й Європейського інвестиційного банку у 2026–2028 роках орієнтується переважно на реалізацію інвестиційних та відновлювальних проєктів. Така зміна акцентів сприяє формуванню довгострокового економічного ефекту, оскільки спрямування коштів на модернізацію інфраструктури, розвиток промисловості та енергетики створює умови для розширення податкової бази й зростання власних доходів бюджету у майбутньому.

Важливою особливістю прогнозного періоду є диверсифікація джерел зовнішнього фінансування за рахунок використання двосторонніх кредитів, у тому числі забезпечених доходами від заморожених активів держави-агресора, а також розвитку механізмів державно-приватного партнерства. Застосування таких інструментів дозволяє зменшити навантаження на внутрішній ринок державних запозичень та знизити ризики зростання вартості боргового фінансування.

Загалом очікувані джерела зовнішнього фінансування у 2026–2028 роках відіграватимуть стабілізаційну та інвестиційну роль, не формуючи критичної залежності доходної частини бюджету від зовнішніх ресурсів. Такий підхід відповідає стратегічним цілям бюджетної політики України, спрямованим на поступове скорочення боргових ризиків, підвищення фінансової самодостатності держави та забезпечення сталого повоєнного економічного відновлення.

У табл. 3.4 представлено поетапність реалізації стратегії формування доходів Державного бюджету України у післявоєнний період.

Представлена у табл. 3.4 поетапність реалізації стратегії формування доходів Державного бюджету України свідчить про комплексний і системний характер запропонованих заходів, орієнтованих на поєднання коротко-, середньо- та довгострокових інструментів фіскальної політики.

Таблиця 3.4

**Поетапність реалізації стратегії формування доходів Державного
бюджету України у післявоєнний період**

№	Напрямок стратегічних заходів	Зміст реалізації	Орієнтовний період реалізації	Очікуваний фінансовий результат
1	Удосконалення податкового адміністрування	Цифровізація податкових процедур, впровадження ризик-орієнтованих підходів до контролю, мінімізація адміністративних бар'єрів для платників податків	Короткостроковий (1–2 роки після завершення активної фази війни)	Зростання рівня добровільної сплати податків, розширення податкової бази без підвищення ставок
2	Відновлення та розширення податкової бази	Стимулювання інвестиційної активності, підтримка малого і середнього бізнесу, відновлення зайнятості та легалізація економічної діяльності	Середньостроковий (2–4 роки)	Стабільне зростання надходжень з ПДФО, податку на прибуток та непрямих податків
3	Оптимізація структури податкового навантаження	Забезпечення балансу між фінансовими потребами та економічним зростанням, підвищення справедливості оподаткування	Середньостроковий (2–5 років)	Зниження рівня тінізації економіки, підвищення податкової дисципліни
4	Підвищення ролі неподаткових доходів	Поліпшення управління державною власністю, розвиток державно-приватного партнерства, зростання дивідендних надходжень	Середньо- та довгостроковий (3–6 років)	Формування додаткових стабільних доходів бюджету без збільшення податкового тиску
5	Трансформація використання міжнародної фінансової допомоги	Переорієнтація грантів і трансфертів з покриття поточних витрат на фінансування інвестиційних та відновлюв. проєктів	Коротко- та середньостроковий (1–4 роки)	Зменшення бюджетного дефіциту, зниження боргових ризиків
6	Забезпечення середньострокового бюджетного планування	Інтеграція доходної стратегії у систему середньострокового бюджетного прогнозування та фінансових правил	Довгостроковий (5+ років)	Підвищення прогнозованості та стійкості доходів Державного бюджету

Складено автором на основі джерела: [33, с. 131; 34, с. 77; 40; 50]

Застосування поетапного підходу сприяє переходу від стабілізаційних заходів воєнного періоду до формування стійкої моделі доходів бюджету,

здатної забезпечити економічне відновлення у післявоєнних умовах. Водночас ефективність практичної реалізації окреслених стратегічних напрямів значною мірою залежить від зовнішніх і внутрішніх умов, у яких здійснюватиметься бюджетна та податкова політика держави.

Реалізація стратегії формування доходів Державного бюджету України у післявоєнний період супроводжується низкою ризиків, які можуть суттєво вплинути на досягнення запланованих фіскальних результатів. Ризики реалізації стратегії формування доходів наведені у таблиці 3.5.

Згідно табл. 3.5, макроекономічні ризики, які проявляються переважно на коротко- та середньостроковому етапах, пов'язані з невизначеністю темпів економічного відновлення, обмеженою інвестиційною активністю та слабким внутрішнім попитом. Практичні методи їх мінімізації полягають у поєднанні фіскальних стимулів із цільовими інвестиційними програмами. Зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи після криз 2008-2009 рр. застосовувались тимчасові податкові стимули для інвестицій у відновлення виробничих потужностей, що дозволяло протягом 2–3 років забезпечити приріст податкових надходжень на 1,5–2,0 % ВВП за рахунок розширення податкової бази [46]. Для України подібний підхід може реалізовуватися через податкові преференції для відбудовчих проєктів, індустріальних парків та інфраструктурних інвестицій із поступовим згортанням пільг у середньостроковій перспективі.

Демографічні та соціальні ризики, актуальні передусім на середньостроковому етапі, безпосередньо впливають на формування доходів з податку на доходи фізичних осіб. Міжнародна практика свідчить, що програми стимулювання зайнятості та повернення трудових мігрантів мають відчутний фіскальний ефект. Наприклад, у країнах Балтії після економічних криз відновлення зайнятості на 1 % забезпечувало зростання надходжень з ПДФО в межах 0,3–0,4 % доходів бюджету. В українських умовах мінімізація цього ризику передбачає поєднання програм підтримки бізнесу в регіонах, що постраждали від війни, з активною політикою зайнятості та створенням

стимулів для легальної праці, що сприятиме стабільному зростанню доходної бази бюджету.

Таблиця 3.5

Ризики реалізації стратегії формування доходів Державного бюджету України за етапами повоєнного відновлення та напрями їх мінімізації

№	Група ризиків та їх зміст	Етап реалізації стратегії	Потенційний вплив на доходи бюджету	Напрями мінімізації ризику
1	2	3	4	5
1	Макроекономічні (повільні темпи відновлення економіки, обмежена інвестиційна активність, слабкий внутрішній попит)	Коротко- та середньостроковий	Недоотримання податкових надходжень, повільне розширення податкової бази	Стимулювання інвестицій, підтримка ключових секторів економіки, узгодження фіскальної та економічної політики
2	Демографічні та соціальні (міграція працездатного населення, дефіцит робочої сили, нерівномірне регіонал. відновлення)	Середньостроковий	Зниження надходжень з ПДФО, скорочення споживчого попиту	Створення робочих місць, регіональні програми відновлення, стимули для повернення трудових мігрантів
3	Фіскальні (висока волатильність податкових надходжень, значна частка разових джерел доходів)	Коротко- та середньостроковий	Низька прогнозованість доходів, ускладнення бюджетного планування	Запровадження середньострокового бюджетного планування, диверсифікація джерел доходів
4	Інституційні (обмежена адміністративна спроможність, затримки цифровізації, корупційні ризики)	Короткостроковий	Низька ефективність податкового адміністрування, втрати бюджету	Посилення інституційної спроможності, цифровізація процесів, підвищення прозорості
5	Тіньова економіка (збереження значних масштабів ухилення від оподаткування)	Середньостроковий	Обмежене розширення податкової бази, недонадходження до бюджету	Ризик-орієнтований податковий контроль, стимули для легалізації бізнесу
6	Зовнішньофінансові (скорочення обсягів міжнародної допомоги, зростання вартості боргового фінансування)	Середньо- та довгостроковий	Посилення боргового навантаження, зростання фіскальних дисбалансів	Переорієнтація допомоги на інвестиційні проекти, зниження залежності від зовнішніх ресурсів
7	Політичні та безпекові (збереження безпекових загроз, нестабільність економічного середовища)	Усі етапи	Погіршення інвестиційного клімату, нестабільність податкових надходжень	Гнучка фіскальна політика, адаптивне стратегічне планування

Складено автором на основі джерела: [8, с. 95; 45; 46; 47; 51]

Фіскальні ризики, зумовлені високою волатильністю доходів і значною часткою разових джерел фінансування, є найбільш характерними для коротко- та середньострокового періодів. Практичним інструментом їх мінімізації виступає впровадження середньострокового бюджетного планування, яке широко застосовується в країнах Європейського Союзу. Досвід показує, що запровадження трирічних бюджетних рамок дозволяє знизити коливання доходів бюджету на 10–15 % та підвищити точність прогнозування податкових надходжень [47]. Для України це означає необхідність жорсткішої прив'язки доходної стратегії до макроекономічних прогнозів і поступове зменшення ролі нестабільних джерел доходів.

Інституційні ризики, пов'язані з обмеженою адміністративною спроможністю та затримками у цифровізації, найбільш критичні на початковому етапі реалізації стратегії. Практика цифрової трансформації податкових органів у країнах ОЕСР свідчить, що автоматизація процедур адміністрування та застосування ризик-орієнтованих систем контролю дозволяє збільшити податкові надходження на 1–3 % без підвищення ставок [46]. У контексті України подальший розвиток електронних сервісів, аналітичних систем та автоматизованого відшкодування ПДВ є ключовими інструментами підвищення ефективності податкового адміністрування.

Ризики, пов'язані з масштабами тіньової економіки, проявляються переважно у середньостроковій перспективі та суттєво обмежують можливості розширення доходної бази бюджету. Міжнародний досвід демонструє, що зниження рівня тінізації економіки на 5 % може забезпечити додаткове зростання податкових надходжень на рівні 1,0–1,5 % ВВП [45]. Практичними напрямками мінімізації цього ризику є поєднання жорсткого ризик-орієнтованого контролю з економічними стимулами для добровільної легалізації бізнесу та доходів.

Зовнішньофінансові ризики, актуальні у середньо- та довгостроковій перспективі, пов'язані зі скороченням обсягів міжнародної допомоги та зростанням боргового навантаження [8, с. 95]. Практика післявоєнного

відновлення європейських країн свідчить, що переорієнтація зовнішніх ресурсів з покриття поточних витрат на фінансування інвестиційних проєктів дозволяє сформувати довгостроковий фіскальний ефект. Для України це означає необхідність використання міжнародної допомоги як каталізатора економічного зростання, що в перспективі сприятиме самостійному нарощуванню доходів бюджету та зниженню боргових ризиків [51].

Політичні та безпекові ризики мають системний характер і супроводжують усі етапи реалізації стратегії. Практичним інструментом їх мінімізації виступає адаптивна фіскальна політика, що передбачає регулярний перегляд доходних прогнозів, коригування податкових інструментів і створення резервів бюджетної стійкості. Реалізація зазначеного підходу забезпечує збереження відносної стабільності бюджетних доходів за умов підвищеної невизначеності післявоєнного періоду.

Отже, запропонована стратегія ґрунтується на поєднанні фіскальної стабільності з економічним стимулюванням та передбачає поетапний перехід від стабілізаційних заходів воєнного періоду до фінансово стійкої моделі формування доходів бюджету, орієнтованої на розширення податкової бази, зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування та підвищення прогнозованості бюджетних надходжень.

Поєднання середньострокового бюджетного планування, удосконалення податкового адміністрування, стимулювання економічної активності та адаптивної фіскальної політики створює передумови для збереження відносної стабільності доходів бюджету навіть в умовах підвищеної післявоєнної невизначеності та формування фінансової основи для сталого економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження на тему: «Доходи Державного бюджету України та особливості їх формування в умовах воєнного стану» узагальнено ключові теоретичні положення, аналітичні результати та практичні висновки:

1) Досліджено теоретичні засади формування доходів державного бюджету. Встановлено, що доходи бюджету відображають систему грошових відносин між державою, суб'єктами господарювання та населенням, які виникають у процесі мобілізації фінансових ресурсів для виконання державних функцій. Теоретичний аналіз дозволив систематизувати наукові погляди вітчизняних і зарубіжних авторів щодо ролі доходів у забезпеченні макроекономічної стабільності, фінансової рівноваги та соціального розвитку.

Обґрунтовано, що доходи державного бюджету виконують не лише фіскальну, а й регуляторну, соціальну, стабілізаційну та інституційну функції. Особливу увагу приділено принципам формування доходів бюджету, закріпленим у Конституції України, Бюджетному та Податковому кодексах України, дотримання яких забезпечує законність, прозорість і результативність бюджетного процесу.

Узагальнення теоретичних положень створило методологічне підґрунтя для подальшого аналізу практики формування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану та визначення напрямів її удосконалення.

2) Представлено загальну характеристику доходів Державного бюджету України у 2022-2024 роках. Аналіз засвідчив суттєві трансформації дохідної бази, зумовлені повномасштабною війною та адаптацією бюджетної системи до надзвичайних умов функціонування. У 2023 році спостерігалось різке зростання доходів порівняно з 2022 роком, що було пов'язано з відновленням економічної активності, зростанням податкових надходжень і значним залученням міжнародної фінансової допомоги. У 2024 році позитивна динаміка доходів збереглася, проте темпи їх приросту сповільнилися, що

свідчить про перехід від післякризового відновлення до більш стриманої та стабілізованої траєкторії розвитку. Така тенденція відображає поступове вичерпання ефекту низької бази порівняння та обмеженість подальшого розширення податкової бази в умовах воєнної економіки.

Загалом аналіз показав, що доходи державного бюджету в аналізованому періоді виконували ключову стабілізаційну функцію, забезпечуючи фінансування оборонних, соціальних і гуманітарних потреб держави.

3) Здійснено структурний аналіз податкових надходжень: динаміка, зміни та вплив воєнного стану. Аналіз показав, що у 2022-2024 роках податкові доходи залишалися основним джерелом формування доходів Державного бюджету України, забезпечуючи понад 55–60 % загальних надходжень. Найвагомішу частку у структурі податкових доходів стабільно формували податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств та акцизний податок.

У 2023 році спостерігалось зростання податкових надходжень порівняно з 2022 роком, що було пов'язано з відновленням імпорتنих операцій, зростанням надходжень з ПДВ та поступовим згортанням окремих податкових пільг воєнного періоду. Водночас воєнний стан зумовив зміну структури податкових надходжень на користь непрямих податків, частка яких у загальному обсязі податкових доходів зросла.

У 2024 році тенденція до зростання податкових надходжень збереглася, що підтверджується підвищенням коефіцієнта фіскальної стійкості з 0,55 до 0,57. Це свідчить про часткове відновлення ролі податків у формуванні доходів бюджету та адаптацію податкової системи до умов воєнної економіки.

4) Проведено аналіз ефективності виконання доходної частини Державного бюджету України у 2022-2024 роках. Оцінка ефективності виконання доходної частини бюджету на основі розрахунку спеціальних коефіцієнтів показала, що 2022 рік характеризувався найнижчим рівнем фіскальної стійкості та найвищою дефіцитністю. Коефіцієнт дефіцитності

бюджету у 2022 році становив 0,26 ВВП, що відображало критичний розрив між доходами та видатками в умовах повномасштабної війни.

У 2023-2024 роках ситуація поступово покращувалася: коефіцієнт дефіцитності скоротився до 0,20 у 2023 році та 0,17 у 2024 році, тоді як коефіцієнт бюджетного покриття зріс з 0,62 у 2022 році до 0,75 у 2024 році. Це свідчить про зростання здатності доходів бюджету покривати видатки без залучення додаткових джерел фінансування.

Найбільш показовою є динаміка коефіцієнта внутрішнього доходного забезпечення, який зріс з 0,41 у 2022 році до 0,58 у 2024 році, що означає посилення ролі внутрішніх доходів у фінансуванні бюджетних витрат. Водночас, попри позитивні кількісні зрушення, збереження значної залежності від зовнішньої допомоги підтверджує необхідність подальшого удосконалення доходної політики держави.

5) Розглянуто проблеми формування доходів бюджету в умовах воєнного стану. У ході дослідження встановлено, що формування доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану супроводжується комплексом взаємопов'язаних проблем, які мають як короткостроковий, так і системний характер. Ключовими серед них є скорочення податкової бази внаслідок зниження економічної активності, втрати частини виробничого потенціалу та міграції населення, а також нерівномірність надходжень доходів упродовж бюджетного року. Зазначені чинники суттєво ускладнюють процес бюджетного планування та підвищують ризики касових розривів.

Вагомою проблемою залишається висока залежність доходної частини бюджету від зовнішньої фінансової допомоги, зокрема грантів і трансфертів міжнародних партнерів, що у свою чергу, знижує рівень фіскальної самостійності держави та робить бюджетну систему вразливою до змін умов і графіків надання міжнародної підтримки. Додатковим стримуючим фактором виступає збереження значної частки тіньової економіки, що обмежує можливості розширення стабільної податкової бази.

Окрему групу проблем становлять інституційні обмеження у сфері

адміністрування доходів, зокрема недостатня ефективність контролюючих механізмів в умовах воєнних обмежень, ускладнення податкового контролю на тимчасово окупованих територіях та необхідність постійного коригування податкових рішень у відповідь на зміну безпекової ситуації.

б) Описано шляхи підвищення ефективності адміністрування доходів Державного бюджету України. У роботі обґрунтовано, що підвищення ефективності формування доходів бюджету в умовах воєнного стану значною мірою залежить від удосконалення системи їх адміністрування. Пріоритетним напрямом визначено подальшу цифровізацію податкових і митних процедур, розширення використання автоматизованих систем аналізу ризиків та скорочення адміністративного навантаження на платників податків, що сприяє підвищенню рівня добровільної сплати податкових зобов'язань.

Важливу роль у зміцненні доходної бази бюджету відіграє зниження рівня тінізації економіки шляхом поєднання контрольних заходів із стимулюючими інструментами легалізації господарської діяльності. У цьому контексті доцільним є розвиток ризик-орієнтованого податкового контролю, удосконалення системи електронної звітності та підвищення прозорості діяльності фіскальних органів.

Крім того, підвищення ефективності адміністрування доходів потребує тіснішої інтеграції доходної політики з середньостроковим бюджетним плануванням, що дозволяє зменшити волатильність доходів та підвищити прогнозованість бюджетних надходжень. Реалізація зазначених заходів створює передумови для поступового зростання фіскальної стійкості бюджету як у період воєнного стану, так і на етапі післявоєнного відновлення.

7) Запропоновано стратегію формування доходів Державного бюджету України на період повоєнного відновлення. Запропонована стратегія орієнтована на відновлення та розширення податкової бази, зменшення залежності від зовнішньої допомоги та підвищення прогнозованості бюджетних надходжень. Важливим елементом стратегії є трансформація використання міжнародної фінансової допомоги з джерела покриття поточних

видатків на інструмент фінансування інвестиційних і відновлювальних проєктів, що формують довгостроковий фіскальний ефект.

Ключовими елементами стратегії визначено удосконалення податкового адміністрування, відновлення економічної активності та зайнятості, оптимізацію структури податкового навантаження, підвищення ролі неподаткових доходів і трансформацію використання міжнародної фінансової допомоги. Особливий акцент зроблено на переорієнтації зовнішніх ресурсів з покриття поточних бюджетних витрат на фінансування інвестиційних та відновлювальних проєктів, що формують довгостроковий фіскальний ефект і сприяють зростанню внутрішніх доходів бюджету.

Запропонована стратегія доповнена системою цілей, часових етапів реалізації та ідентифікованих ризиків, що дозволяє забезпечити її практичну реалізацію в умовах підвищеної невизначеності післявоєнного розвитку. Реалізація визначених стратегічних напрямів створює передумови для зниження боргових ризиків, посилення фіскальної стійкості та формування фінансової основи сталого економічного зростання України у середньо- та довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. *Фінанси, облік і оподаткування*. 2023. Вип. I (89). С. 21-37.
2. Бугель Ю. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. 2023. № 33.2. С. 128-138.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України, остання редакція. Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Ватаманюк-Зелінська У., Прицак Я. і Зелінський М.-П. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. №185. С. 26-31. doi: 10.32782/2224-6282/185-5.
5. Ватаманюк-Зелінська У.З., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Круглякова В.В. Бюджетний менеджмент: навчальний посібник. Львів : Видавництво «Магнолія», 2021. 511 с.
6. Вінницька О. А. Податкові надходження в системі доходів державного бюджету України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 3. С. 24-29.
7. Дедушев І. Бюджетна політика: поняття та завдання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 2.77. С. 37-41.
8. Дишлева І.О. Механізм формування доходів державного бюджету України: правовий аспект. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. №. 34. С. 90-97.
9. Замковий О. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. №69. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-116>.
10. Західна О., Круглякова В., Рахвал І. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*. 2023. № 10 (122). С. 194-199.

11. *Західна О.* Формування дохідної частини державного бюджету: теоретичні аспекти. *Молодий вчений*. 2021. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2390>.
12. Звіт про виконання Державного бюджету за 2024 рік: Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution>.
13. Звіт про виконання Державного бюджету за 2023 рік: Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution>.
14. Звіт про виконання Державного бюджету за 2022 рік: Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget-execution>.
15. *Канаєва Т., Галабурда А.* Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291>.
16. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України №11 від 14.01.2011р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
17. *Коваль С.* Особливості формування доходів державного бюджету України у період воєнного стану. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів Десятої заочно-дистанц. наук. конф. студ. і молод. вчених. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. Ч. 1. С. 115-117.
18. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
19. *Луніна І.О., Бондарук Т.Г.* Еволюція теорії та наукова концепція публічних фінансів. *Фінанси України*. 2019. № 8. С. 26-44.
20. *Любчак І. С.* Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2023. № 58. С. 61-67.
21. *Мельник В. М.* Бюджетна система України : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2021. 364 с.

22. Назаркевич І. Б., Шутко А. М. Роль податків у доходах Державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2022. № 9. С. 139-143.
23. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
24. Постанова КМУ: Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану від 27.08.2022 р. № 978-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2022-%D0%BF#Text>.
25. Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Порядку оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних від 21 жовтня 2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>.
26. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лютого 2015 р. № 183-VIII // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.
27. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік»: Верховна Рада України реєстр. № 14000 від 15.09.2025 р. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57325>.
28. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026–2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 774 від 27 червня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2025-%D0%BF#Text>.
29. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 44-65.
30. Романчишин Н.С. Основні напрямки бюджетної політики України в час війни. *Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні* : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів: тези доповідей. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2023. С. 197-199.
31. Скорик М., Чемерис Т. Аналіз впливу повномасштабної війни на

Державний бюджет України. *Молодий вчений*. 2023. № 5(117). С. 179-183.

32. Сокирко О. С., Шепиленко В. Ю. Тенденції формування доходів Державного бюджету України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 3. С. 87-92.

33. Фоменко В. К., Щегельська А. О. Міжнародні стандарти управління публічними коштами. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку*: міжнародна науково-практична конференція (Полтава, 28 жовтня 2020 року). Полтава. 2020. С. 130-132.

34. Фоменко В.К. Державний бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці*: IV Міжнародна науково-практична конференція. м. Дніпро: ДДАЕУ, 2021. С. 75-78.

35. Циганенко О. В., Самусь Г. І., Медвідь А. О. Державний бюджет України: діагностика в умовах воєнного стану. *Економіка та управління*. 2023. URL: <https://economics-msu.com.ua/uk/journals/tom-10-3-2023/derzhavny-byudzheth-ukrayini-diagnostika-v-umovakh-voyennogo-stanu>.

36. Чугунов І., Пасічний М., Нікімішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. №5. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1572/1497>.

37. Чугунов І., Любчак І. Формування бюджету в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. № 5 (157), 2024. С. 4-14.

38. Чугунов І.Я., Арістов Ю.Ю. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. С. 25-30.

39. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 4. С. 19-31.

40. Chuginov I.Y. Budget strategy of social development. Kyiv: Kyiv. national trade-economy University. 2021. 532 p.

41. Chuginov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. (2023) The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*. No 12(1). Pp.

1-11.

42. Ensuring the Stability of the Revenue Side of State Budget under Post-War Emergency Conditions: Ukrainian Experience for the World. URL: https://www.researchgate.net/publication/392149616_Ensuring_the_stability_of_the_revenue_side_of_state_budget_under_post-war_emergency_conditions_Ukrainian_experience_for_the_world.

43. Emergency budgeting for resilience during the war. The case of Ukraine. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09540962.2024.2407842?af=R>.

44. Holovko O. Improving the Mechanism of Collecting Certain Taxes in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018.4(5). DOI: 10.30525/2256-0742.2018.4.5.58.

45. IMF. Ukraine – Fiscal Policy Update and Budget Reform Program 2024–2026. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>.

46. OECD. Fiscal Policy and Budgetary Frameworks in Eastern Europe after 2022. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: <https://www.oecd.org/economy/fiscal-policy-ukraine-2024.pdf>.

47. Petrukha S. State Budget in the Context of a Wartime Economy. *Baltic Journal of Management Studies*. 2025. URL: <https://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/2744>.

48. Sokrovol'ska, N., Kucher, G., Pyvovarov, K., Mazur, H. (2024). The Functioning of Ukraine's Budgetary System in Wartime Conditions. *International Journal of Economics, Finance and Issues*. Vol 15, Issue 2, pp. 268-277. URL: <https://econjournals.com/index.php/ijefi/article/download/17548/8637>.

49. The influence of the war on the formation of the budgetary system in Ukraine. URL: https://www.researchgate.net/publication/387687828_THE_INFLUENCE_OF_THE_WAR_ON_THE_FORMATION_OF_THE_BUDGETARY_SYSTEM_IN_UKRAINE.

50. Ukraine's fiscal developments and needs for economic recovery, reconstruction and European integration. URL: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-fiscal-developments-and-needs-for-economic-recovery-reconstruction-and-european-integration-dlp-7090.pdf>.

51. World Bank. Prudential Regulations and Fiscal Policy for Economic Recovery: Ukraine Policy Note. 2024. URL: <https://documents.worldbank.org>.

52. Symanych N., Pelekhatyi A. Alternative sources of financing for development. 2024. *International Humanitarian University Herald. Economics and Management*. URL:

https://www.researchgate.net/publication/390896552_ALTERNATIVE_SOURCES_OF_FINANCING_FOR_THE_DEVELOPMENT_OF_TERRITORIAL_COMMUNITIES_IN_THE_PERIOD_OF_POST-WAR_RECONSTRUCTION.

53. Доходи держбюджету України у 2024 році: Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024>.

54. Доходи держбюджету України у 2023 році: Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/>.

55. Доходи держбюджету України у 2022 році: Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022>.

56. Revenue Statistics 2024 // OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/revenue-statistics-2024_6e88b46e/c87a3da5-en.pdf.

57. Tax revenue statistics – Taxes as a percentage of GDP // Eurostat. European Commission, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tax_revenue_statistics.

58. Показники державного бюджету на 2025–2026 роки : офіц. вид. / Міністерство фінансів України. Київ, 2023. 34 с. PDF-файл. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Показники_ДБУ_2025_2026.pdf.

59. Бюджетна декларація на 2026-2028 роки. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_20262028-893.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Принципи формування доходів державного бюджету в системі українського законодавства

№	Принцип	Основні риси (сутність)	Нормативно-правове закріплення
1	Принцип законності	Формування доходів здійснюється виключно на підставі законів України; податки та збори встановлюються лише Верховною Радою; заборонено запровадження нових податків підзаконними актами.	Конституція України, ст. 92, 95; Бюджетний кодекс України (БКУ), ст. 7; Податковий кодекс України (ПКУ), ст. 4.
2	Принцип єдності бюджету	Усі доходи держави акумулюються в єдиному бюджетному фонді; забезпечується повнота обліку всіх надходжень і узгодженість між рівнями бюджетної системи.	БКУ, ст. 7, п. 1; Закон України «Про Державний бюджет України» (щорічно ухвалюється); Конституція України, ст. 95.
3	Принцип справедливості та рівності оподаткування	Установлює однакові умови оподаткування для всіх платників; податкове навантаження визначається відповідно до платоспроможності; забезпечує рівність прав і обов'язків.	ПКУ, ст. 4, п. 4.1.6; БКУ, ст. 7; Конституція України, ст. 24.
4	Принцип ефективності	Спрямований на максимізацію бюджетних надходжень за мінімальних витрат на адміністрування; передбачає економність, результативність і раціональність.	БКУ, ст. 7, п. 5; Постанова КМУ «Про затвердження Стратегії управління державними фінансами» № 774-р від 27.06.2025.
5	Принцип стабільності	Гарантує передбачуваність і послідовність фіскальної політики, що забезпечує довгострокове планування доходів і витрат; сприяє макроекономічній рівновазі.	БКУ, ст. 7, п. 6; ПКУ, ст. 4, п. 4.1.9; Національна стратегія доходів до 2030 року, розпорядження КМУ № 569-р від 27.06.2023.
6	Принцип соціальної справедливості	Податкова система враховує рівень доходів громадян; більш заможні платять більше, а соціально вразливі групи отримують підтримку через бюджетні трансферти.	ПКУ, ст. 4, п. 4.1.6; Конституція України, ст. 46, 48; БКУ, ст. 7.
7	Принцип прозорості та підзвітності	Забезпечує відкритість бюджетної інформації, обов'язкове оприлюднення звітів про виконання бюджету, проведення аудиту й громадського контролю.	БКУ, ст. 7, п. 8; Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» № 183-VII від 11.02.2015; Постанова КМУ № 835 від 21.10.2015.
8	Принцип збалансованості	Доходи й видатки бюджету мають бути взаємопов'язаними; дефіцит допускається лише в межах, визначених законом.	БКУ, ст. 7, п. 3; Конституція України, ст. 95; БКУ, ст. 7, п. 1.

Складено автором на основі джерела: [3; 17; 22-29]

Додаток Б

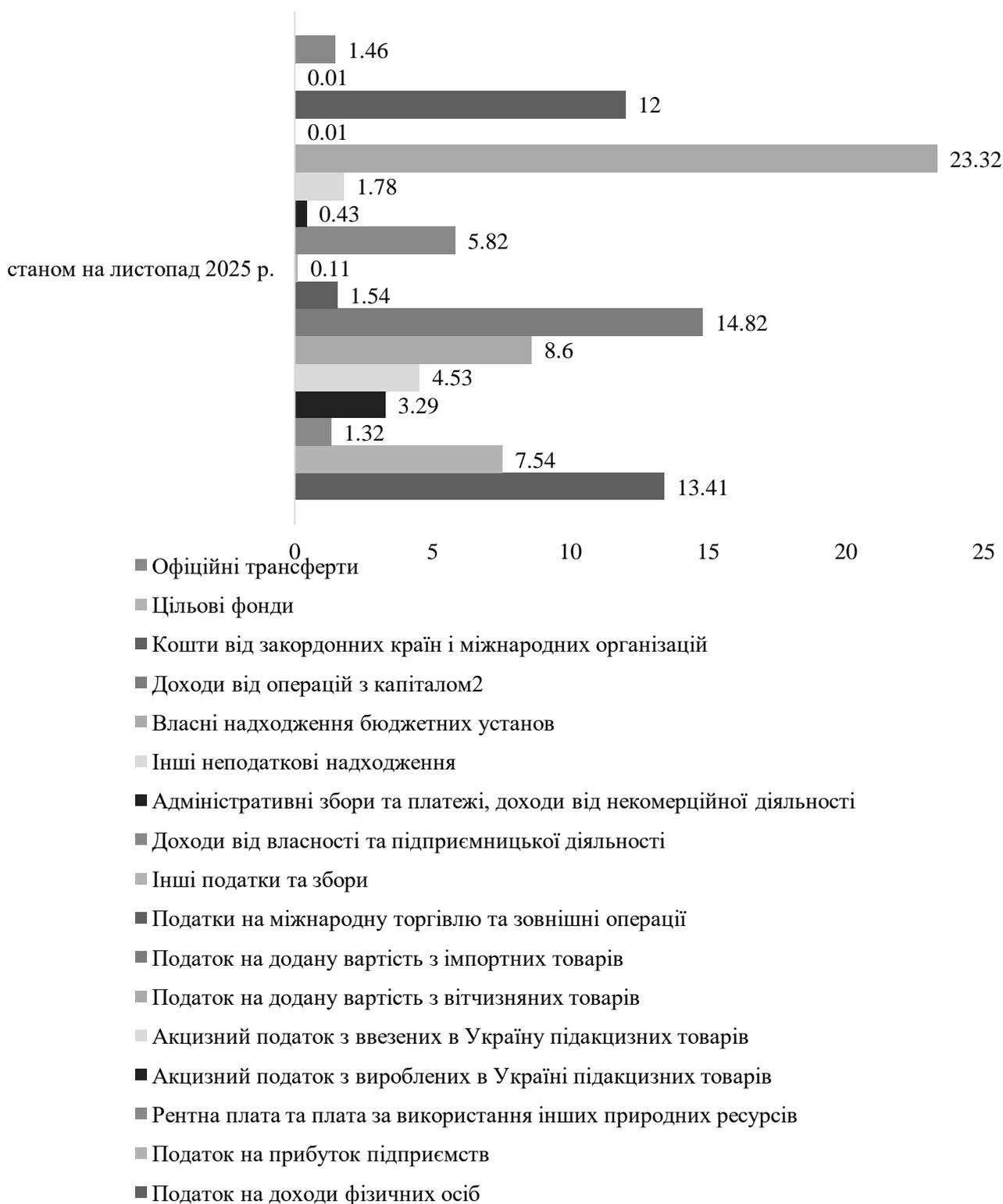
Таблиця Б.1

Динаміка доходів Державного бюджету України за джерелами формування у 2022-2024 рр., млрд грн

Показник	2022 р., млн грн	Питома вага, %	2023 р., млн грн	Питома вага, %	2024 р., млн грн	Питома вага, %	Абсолютне відхилення, млн грн		Відносне відхилення, %		Зміна питомої ваги, в.п.	
							2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023	2023/ 2022	2024/ 2023
Усього доходів	1787395,6	100,00	2671998,0	100,00	3122713,4	100,00	884602,4	450715,4	49,49	16,87	0,00	0,00
Податкові надходження	949764,4	53,14	1203544,1	45,04	1647189,6	52,75	253779,7	443645,5	26,72	36,85	-8,10	7,71
Неподаткові надходження	346327,7	19,38	991601,7	37,11	974398,5	31,20	645274,0	-17203,2	186,27	-1,73	17,73	-5,91
Доходи від операцій з капіталом	611,0	0,03	100,3	0,00	183,9	0,01	-510,7	83,6	-83,58	83,35	-0,03	0,01
Надходження до цільових фондів	136,2	0,01	432,1	0,02	473,9	0,02	295,9	41,8	217,27	9,67	0,01	0,00
Кошти від іноземних держав і міжнародних організацій	481090,7	26,92	433404,5	16,22	473945,2	15,18	-47686,2	40540,7	-9,91	9,36	-10,70	-1,04
Офіційні трансферти	9465,6	0,53	42915,3	1,61	26522,3	0,85	33449,7	-16393,0	353,42	-38,19	1,08	-0,76

Складено автором на основі джерела: [53-55]

Додаток В

Рис. В.1. Структура доходів Державного бюджету України за найбільш вагомими показниками станом на листопад 2025 р., %

Складено автором на основі джерела: [55]